

เจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามของข้าพเจ้า: การศึกษาเอกสารจดหมายส่วนตัวของ เยรินีที่ซิวาโน ซูล เนวา

รองศาสตราจารย์กนกวรรณ เยรินี¹

ความสัมพันธ์ระหว่างเยโรลาโม เอมิเลีย เยรินีกับเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อต้นรัตนโกสินทร์ศก ๑๐๐ ณ วันเสาร์ เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๔๓ (พ.ศ.๒๔๒๔) ปีมะเส็ง ตรีศก² คือตัวอย่างของความสมานฉันท์ของชาวตะวันตกและตะวันออก ผู้เคารพและยึดถือในความเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยสุจริต เยโรลาโม เอมิเลีย เยรินี ชาวยูโรเปียนชาติอิตาลี อดีตนายร้อยโทประจำกองพันที่ ๑๓ พลทหารราบ เมืองเปรูจา อิตาลีได้เข้ารับราชการเป็นผู้ฝึกหัดพลทหารมหาดเล็ก ฯ ได้ฝึกหัดการแปรแถวและการหัดดาบ หัดกระบี่แก่นายทหารและพลทหาร และรับราชการในสยาม'ฉลองพระเดชพระคุณโดยสุดกำลังกายและสติปัญญา' ต่อมายาวนานถึง 25 ปี³ จนได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็น นายพันเอกพระสารสาสน์พลชั้น (Colonel Phra Sarasasana Balakhandh) เจ้ากรมยุทธศึกษา (Director General of Military Education, Royal Military College, Bangkok, Siam) เมื่อท่านกราบถวายบังคมลากลับออกไปประเทศยุโรป พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า 'เมื่อรุดถึงการที่นายพันเอกพระสารสาสน์พลชั้นได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมานั้น ก็เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าเป็นความชอบความดีอยู่มาก สมควรจะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เลื่อนขั้น' จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตราช้างเผือกชั้นที่ 3 นิภาภรณ์ แด่นายพันเอกพระสารสาสน์พลชั้น เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๔๔ เมื่อมองย้อนกาลเวลากลับไปปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะพบว่าเยรินีเข้ามาในสยามแบบปัจเจกบุคคลคนหนึ่งและใช้ชีวิตในสยามตามต้องการและอยู่บนหลักการของตนเอง เยรินีมิได้มาปฏิบัติราชการในนามของรัฐบาลอิตาลีหรือศาสนจักรที่จะต้องรับคำสั่งนโยบายหรืออุดมการณ์ของสถาบัน เยรินี มิได้เป็นผู้ที่รัฐบาลสยามเชิญมาทำงานตามสัญญาว่าจ้าง แต่เยรินีเลือกเข้ามาร่วมงานและสมาคมกับชาวสยามตามความคิด ความชอบและความนับถือของตนและเลือกจะลาออกจากงานจากสำนัก เหตุผล ความคิดและการตัดสินใจของตนเอง เลือกจะทำประโยชน์และรักษาเกียรติยศของแผ่นดิน เลือกจะยกย่องความเป็นมนุษย์จากหลักคิดและพิจารณาของตนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน เยรินีคือปัจเจกบุคคลมารับราชการทหารในกรุงสยาม 'โดยเต็มกำลังแรงและเต็มกำลังความคิดสุดน้ำใจ' เป็นเวลา 25 ปีและยังยินดีทำประโยชน์แก่ประเทศสยามสืบต่อไปในอิตาลี 'คิดเกื้อกูลการวิทยาฝ่ายทหาร ก่อสร้างตึกแห่งการศิลปวิทยา' ให้สยาม นำความรู้มาสำรวจทำแผนที่มาตรฐานให้สยามรวมทั้งระดมสติปัญญาในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ ภาษาโบราณของสยามและความมุ่งมั่น อุทิศหาที่จะสร้างองค์ความรู้ 'Siamology' ในทำนองเดียวกัน พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 'ผู้ดำรงพระบรมราชอิสริยาภรณ์เป็นจอมพลเอก

¹ ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

² วันที่ 10 กันยายน จุลศักราช 1243 (คริสต์ศักราช 1881)

³ ไปรับราชการในตำแหน่งนายร้อยเอกผู้ฝึกหัดทหาร กรมทหารหน้าต่อมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปทำแผนกที่ตรวจชัยภูมิเพื่อที่จะสร้างป้อมค่ายในแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ และเมืองสมุทรปราการ ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ได้รับราชการฝึกหัดและสั่งสอน นักเรียนที่โรงเรียนวิชาทหาร ในพระราชวังสวนกุหลาบ จนถึงปี พ.ศ.๒๔๒๗ ปีวอก จศก ลาออกจากราชการและเข้ารับราชการใหม่เป็นล่ามแปลหนังสือภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสอยู่ในกระทรวงมหาดไทย กลับเข้ารับราชการในกรมทหารหน้า ครั้นตั้งกรมยุทธนาธิการ (เดิม) ได้โปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในกรมยุทธนาธิการ เป็นผู้แปลหนังสือแบบทหารและข้อบังคับทหารการ เป็นครูสอนวิชาต่างๆ ในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ต่อมาได้รับพระราชทานสัญญาบัตรให้เป็นนายร้อยเอก ในตำแหน่งนายทหารผู้ช่วยกรมทหารบก เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๓๖ โปรดเกล้าฯ ให้ไปรับราชการประจำกองพลทหารสมัคร ๕ ปีวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ให้เป็น เจ้ากรมยุทธศึกษา (Director General of Military Education, Royal Military College, Bangkok, Siam) เป็นแอดิเตอร์หนังสือพิมพ์ไทยและก็ยังสั่งสอนนักเรียนนายร้อยทหารบกอยู่ตามเดิมวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๔๐ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็น หลวงสารสาสน์พลชั้น วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๔๑ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขั้นเป็นนายพันตรี วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๕ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายพันโท ลงทำหน้าที่รับราชการอยู่ตามเดิม วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็น พระสารสาสน์พลชั้น ลงทำหน้าที่และรับราชการอยู่ตามเดิม วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๗ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายพันเอก

ของกองทัพสยาม' แลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯที่มีต่อเยรีนี "ชาวต่างประเทศมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร" กับทั้งพระ
กรุณาธิคุณในพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งได้ดำรงพระราชอิศริยยศในตำแหน่งกองทัพสยามก็ดี ตลอดถึงพระเดชพระคุณของ
ขุนนางข้าราชการฝ่ายทหารทั้งหลายซึ่งเป็นอธิบดีในกรมยุทธนาธิการและกรมทหารบกต่างๆ หรือเป็นผู้บังคับบัญชากับทั้ง
นายทหารผู้เป็นมิตรสหาย ชื่อ นายร้อยเอกเยรีนี หรือ หลวงสารสาสน์พลชั้นท์หรือ พระสารสาสน์พลชั้นท์ในเวลาต่อมา
คุณค่าไม่น้อยกว่ากัน ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามกับเยรีนีจึงเป็นแบบอย่างหนึ่งของการ
ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องของตะวันตกและตะวันออกบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน บทความนี้มี
ความมุ่งหมายที่เสนอความสัมพันธ์เจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 กับชาวอิตาเลียนว่าด้วย
ความเป็นมนุษย์ ความเป็นนักปราชญ์และความเป็นนักการทหารโดยศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิของเยรีนีที่เป็นจดหมายส่วน
ตัว บัตรอวยพร จากเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามสมบัติของตระกูลของท่านที่เมืองซิซาโน ซูล เนวา ประเทศอิตาลี

ว่าด้วยความเป็นเพื่อนมนุษย์

เดือนเมษายนถือเป็นการขึ้นปีใหม่ตามปฏิทินของสยาม ข้าราชการและขุนนางสยามนิยมส่งบัตรอวยพรถึงท่านที่เคารพ
นับถือและมิตรสหายโดยเขียนหรือพิมพ์เป็นนามบัตรและเขียนคำว่า "ส,ค,ศ, ปี, ..." ส่งถึงกัน เมื่อปีรัตนโกสินทร์ศก 117
เยรีนีมีสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็น นายพันตรีหลวงสารสาสน์พลชั้นท์ ภ.ช.ร.จ.ม. เจ้ากรมยุทธศึกษา หรือ Major G.E.
Gerini M.R.A.S (Luang Sarasasana Balakhandh) Director General of Military Education, R. Military College,
Bangkok Siam ได้รับบัตรอวยพร ส,ค,ศ, ปี ๑๑๗ จากเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการท่านผู้ใหญ่ มิตรสหายมากมายซึ่งท่าน
เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีโดยเท่าเทียมกัน บัตร ส,ค,ศ, ที่ส่งให้เยรีนีนี้แม้มีลักษณะภายนอกคล้ายนามบัตร เป็นการ์ดใบเล็ก ๆ
พิมพ์ชื่อ ยศ ตำแหน่งและเขียนคำอวยพรว่า "ส,ค,ศ, ร,ศ, ๑๑๗" ลงไป หรือเป็นการ์ดใบเล็ก ๆ ที่เขียนลายมือชื่อของผู้ที่
มอบให้และคำอวยพรสั้น คือ "ส,ค,ศ, ร,ศ, ๑๑๗" ไว้ด้านล่าง แต่บัตรอวยพรเหล่านี้มีคุณค่าแตกต่างไปจากนามบัตรของ
คนสยามและคนต่างประเทศโดยทั่วไปซึ่งเยรีนีได้รับอีกไม่น้อยและเก็บไว้ก็อย่างดีเช่นกัน ความสำคัญของบัตรอวยพรนี้
คือสามารถแสดงความเป็นมนุษย์และความยินดีและความปรารถนาดีที่มีต่อมนุษย์มีต่อกัน

บัตรอวยพร ส,ค,ศ, ที่แสดงความยินดีในกาลสมัยขึ้นปีใหม่แต่เยรีนินั้นมีมาจากชาวสยามทุกระดับชั้นตั้งแต่เจ้านายในราช
สำนัก พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงอิศริยยศในกองทัพสยามถึงสามัญชนคนสยามที่อยู่ในราชการ มีทั้งขุนนางชั้นผู้ใหญ่ นาย
ทหารชั้นสูงที่เป็นผู้บังคับบัญชาและมิตรสหายจนถึงทหารยศร้อยเอก ร้อยตรี สิบเอกและนักเรียนโรงเรียนทหาร ทำให้เห็น
ว่าการร่วมสังคมาระหว่างชาวสยามและเยรีนินั้นยึดถือความรักและเคารพในฐานะเพื่อนมนุษย์เหนือกว่าสิ่งอื่นใด ตัวอย่าง
ของเพื่อนมนุษย์ที่เป็นชาวสยามส่วนหนึ่งของเยรีนีมีดังนี้

ส,ค, ศ ปี ๑๑๗	จุฬาลงกรณ์ ป,ร,ส,
ส,ค, ศ ปี ๑๑๗	เสาวภาผ่องศรี
ส,ค, ศ ปี ๑๑๗	With Prince Damrongs' best wishes to Mr Gerini
ส,ค, ศ ปี ๑๑๗	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมพระจักรพรรดิพงษ์ น,ร,ภ,จ,ก,ม,ส,ม,จ,ช,ป,จ,

Prince Chaw Fa Bhanurungsi Swangwongse

ส,ค, ศ ปี ๑๑๗ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช Prince Adisorn

ส.ค. ศ. ร.ศ. ๑๑๖

สุริยยามยกย้าย แยกสถาน,
ร้อยสิบห้าเสรีจกาด เก่าแล้ว,
ร้อยสิบหกศกมาณ ใหม่, มุ่ง มีแฮ
ขอใหม่ จุ่ง เจริญ, แคล้ว คลาดพ้นภัยผลาญ
ภาณุรังษี

ส.ค. ศ ๑๑๗

เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช

His Royal Highness Krom Mun Rajasakdi Samoson

ส.ค. ศ ๑๑๗

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ

Krom Luang Davawongse Varoprakar

ส.ค. ศ ๑๑๗

พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย

ส.ค. ศ ๑๑๗

เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์ดิวงษ์

ส.ค. ศ ๑๑๗

กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์

Chow Phya Bhaskarawongse G.C.C.C.G.O.W.E.G.C.C.S Minister of Public Instruction

ส.ค.ศ ร.ศ ๑๑๗

กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ Le Prince Sommot de Siam

ส.ค. ศ ปี ๑๑๗

เจ้าฟ้าสมมติวงษ์โรทัย

Chawfa Sommottiwongse Varodai

ส.ค. ศ ปี ๑๑๗

พระศรีสุนทรวิจิตร วิริย พรหมเพทราชา มาตยาธิบดีศรีภาพัสมุด

เจ้ากรมพระสุรัสวดีฝ่ายขวา

Phra See Surenthrathibodi Viriy Phromthephray Mattyathibodi See Kalsmood Chowkrom Phra Suraswadi Khwa

ส.ค. ศ ปี ๑๑๗

พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ

หม่อมเจ้าวัชรินทร์

Prince Wacharindr

ส.ค. ศ ๑๑๗

พระยาวุฒิศาสตร์สุทธสาสนนโรประการ ท.จ.ว.จ.ม.น.ช.

ส.ค. ศ ปี ๑๑๗

พระยาดำรงชลาศ จ.ม.น.ช.ร.จ.ม.

(Luit Colonel Yoo, Inspector General, Siam)

ส.ค. ศ ร.ศ. ๑๑๗

พระสุริยภักดี

ส.ค. ศ ร.ศ. ๑๑๔

พระบริคุตวรภักดิ์ ท.ช.ว.ม.

ส.ค. ศ ปี ๑๑๗

พระยาประชาภิจักรจักร

ส.ค. ศ ปี ๑๑๗

นายพลจัตวา พระยามหามนตรีศรีองครักษ์สมุห ท.จ.น.ช.ม.ร.ด.ม.ร.จ.ม.

ส.ค. ศ ๑๑๗

นายพันเอกพระศรีณรงค์วิไช กรมทหารบก

ส.ค. ศ ๑๑๗

นายพันเอกพระศรีณรงค์วิไช กรมทหารบก

ส.ค. ศ ร.ศ. ๑๑๗

นายพันตรี พระราชมุนีศรีวิจิตรวินิจัย ผู้บังคับการกองทหารมหาดเล็ก

ส.ค. ศ ปี ๑๑๗

นายพันตรีพระวิสุตโรโยธามาตย์ ม.ม.ท.ช.ร.ค.ม.ร.จ.ม.

ผู้บังคับการกองทหารราบ ล.ว. แลเจ้ากรมช่างทหารในขวา

ส.ค. ศ ๑๑๗

กรมทหารราบล้อมวัง นายร้อยเอกหลวงอำนาจณรงค์ราญ

ปลัดกอง ร.จ.ม.

ส.ศ. ศ	ร.ศ. ๑๑๗	นายพันโทพระยาพลพลพยุหเสนา ผู้บังคับการกองทหารนำ
ส.ศ. ศ	ปี ๑๑๗	กองทหารราบล้อมวัง ว่าที่นายร้อยเอกปลั่ง ว,ม,
ส.ศ. ศ	ปี ๑๑๗	นายร้อยตรีเพิ่ม กองทหารรักษาพระบรมราชวัง
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายพันตรีหลวงฤทธิจักรกำจร ท,ช,ว,ม, ร,จ,ม ราชองครักษ์ประจำการ บังคับ การกองทหารม้าในม้าหลวง
ส.ศ. ศ	ปี ๑๑๗	ว่าที่นายร้อยโท หม่อมหลวงจำรัส กองทหารปืนใหญ่
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายพันตรีราชศราภัยสุฤทธิการ
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายพันตรีหลวงประสิทธิ์ราชศักดิ์
ส.ศ. ศ	๑๑๗	ว่าที่นายพันโทพระสรชาญพลไกร
ส.ศ. ศ	๑๑๗	ร.อ. หลวงถกลยุทธโกษา
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายร้อยเอกหม่อมราชวงศ์ชัชทำนกลาง
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายร้อยเอกบุ่ง ยกกระบัตร์กองทหารรักษาพระองค์ ว,ม,ร จ ม
ส.ศ. ศ	ร.ศ. ๑๑๗	นายร้อยเอก หลวงประจัญณรงค์ฤทธิ กรมทหารบก
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายร้อยเอกหม่อมเจ้าโต กองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ท,ช,ว,ม
ส.ศ. ศ	๑๑๗	ส,ต,ม,ล อุดม
ส.ศ. ศ	๑๑๗	ว่าที่ร้อยเอกพร ว,ม, กองทหารราบฝึพาย
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายร้อยเอกหม่อมเจ้าชื่น ทชวมจรยม กองทหารมหาดเล็ก
ส.ศ. ศ	๑๑๗	ว่าที่ร้อยเอกหม่อมราชวงศ์ชัชชาย ว,ม, กองทหารปืนใหญ่
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายร้อยเอกขุนอาจสรศิลป์ นายอยู่ ปลัดกองทหารม้า
ส.ศ. ศ	๑๑๗	แทนนายร้อยเอกยกกระบัตร์กองบุญ กองทหารมหาดเล็ก
ส.ศ. ศ	๑๑๗	ว่าที่นายร้อยโท หม่อมหลวงจำรัส ว,ม กองทหารปืนใหญ่
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายร้อยโทวง ว,ม, กองทหารมหาดเล็ก
ส.ศ. ศ	ร.ศ. ๑๑๗	ข้าพเจ้า นายร้อยตรีแมน กองโรงเรียนสอนวิชาทหารบก
ส.ศ. ศ	ปี ๑๑๗	ว่าที่นายร้อยเอกแสง กองทหารราบนอกฝึพาย
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายสิบเอกชื่นนักเรียนนายร้อย กองโรงเรียนสอนวิชาทหารบก
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายสิบเอกทัด กองโรงเรียนสอนวิชาทหารบกนายสิบโทหม่อมหลวง แปลก
ส.ศ. ศ	๑๑๗	นายสิบโทหม่อมหลวงแปลก

เยรินนี่มีทัศนคติและข้อตัดสินใจความเป็นมนุษย์ต่างจากชาว 'ยูโรเปียนทั่วไป' ในเวลานั้นซึ่งมิได้แปลว่าเหนือกว่าหรือสมควรนับถือกว่าคนอื่น เพียงแต่ไม่เหมือนยูโรเปียนโดยทั่วไปเท่านั้น ทัศนคติของยูโรเปียนช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ที่มีต่อประเทศเอเชียแยกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งมองว่าเอเชียเป็นพวกป่าเถื่อน ล้าหลัง ไร้อารยธรรมและห่างไกลความเจริญและอีกฝ่ายหนึ่งจะค้นพบความมหัศจรรย์และหลงใหลในความเป็นเอเชีย หันมาประพุดติ แต่งกายและคิดแบบเอเชียโดยลืมความเป็นตะวันตกในตัวเอง แต่ทัศนคติของเยรินนี่ไม่อยู่ในสองแบบนี้ เยรินนี่เป็น'คนยูโรเปียน' และภูมิใจที่เป็นคนยูโรเปียนและคงเส้นคงวาในความเป็นยูโรเปียนของตัวเอง แต่เยรินนี่รักสุวรรณภูมิและประวัติศาสตร์ของสุวรรณภูมิ เยรินนี่มอง

ชนชาติสยามด้วยความจงใจและความสนใจในวัฒนธรรมประเพณีสยามเกิดความอยากรู้ อยากรู เห็น อยากรูศึกษาหาความรู้ อยากรูเข้าใจให้ถ่องแท้ อยากรูคุ้นเคยและมีความเชี่ยวชาญแบบนั้น ทศนระการมองคนในสยามประเทศของเยอรมนีปราศจากความรู้สึกว่าดีกว่าหรือด้อยกว่า เป็นการมองด้วยความรู้สึกที่ว่าชนสยามก็เป็นคนอย่างเดียวกับยุโรปเพียงแต่มี 'ความแตกต่าง' ทางโครงสร้างภายนอกของประเพณีวัฒนธรรม ความแตกต่างของปัจเจกบุคคลนี่เองคือสิ่งที่เยอรมนีเคารพและเกิดเป็นความปรารถนาจะเรียนรู้และเข้าใจคุณสมบัติอันวิเศษเสมือนนักวิทยาศาสตร์ที่รักและเคารพใน "วิทยา" และอยากรูศึกษาให้ถ่องแท้ และในทำนองเดียวกันการเปิดใจของเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามยอมรับในความเป็น 'เยอรมนี' ที่มี ความแตกต่างจากชาวสยามด้วยเป็นชาวต่างประเทศ ก็ย่อมแสดงถึงระดับความคิดว่าด้วยความเป็นมนุษย์ที่มีเสมอ เหมือนเช่นเดียวกัน

การแสดงออกของเยอรมนีเพื่อเป็นระลึกถึงบุญคุณและคุณงามความดีของความเป็นมนุษย์ชาวสยามที่มีต่อเยอรมนีเสมอมา นั้น เป็นสิ่งที่ชาวยุโรปน้อยคนนักคิดทำ ในสมัยขึ้นปีใหม่ เมษายน ร.ศ. 113 นายร้อยเอก ยี อี เยอรมนี ผู้เป็น 'ชาวต่างประเทศ มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร' ตั้งแต่ต้น รัตนโกสินทร์ศก 100 ถือว่าเป็นกาลสมัยที่ควรระลึกถึงพระเดชพระคุณของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชแลพระบรมวงศานุวงศ์ที่ดำรงอิศริยยศในกองทัพสยามและแสดงความเคารพนับถือ ความสามัคคีจงรักภักดีของท่านต่อเจ้านายท่านผู้ใหญ่และมิตรสหายทั้งหลาย ฉลองพระเดชพระคุณ ของเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการสยามด้วยการอุทิศสาหะแปล และเรียบเรียง "ตำราพิไชยสงครามฮินดูโบราณ" เป็นภาษาไทย 'หมายจะทูลเกล้าถวายและค้ำบับแจกจ่ายแทนหนังสือ 'การ์ด' ดังชนทั้งหลายส่งถึงแก่กัน สำหรับอวยพรความสุข' อัน เป็นการแสดงออกถึงความสำนึกในบุญคุณหาที่สุดมิได้ของชาวต่างประเทศต่อราชสำนักสยาม:

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๓

ข้าพระพุทธเจ้า นายร้อยเอก ยี.อี. เยอรมนี
ผู้สอนวิชาโรงเรียนนายร้อยทหารบก ขอพระราชทาน
พระบรมราชวโรกาส ทูลเกล้าฯ ถวาย หนังสือตำรา
"พิไชยสงครามฮินดูโบราณ" เล่มหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า
ได้เลือกแปลมาจากภาษาอังกฤษ และเรียบเรียงตีพิมพ์ขึ้น
พึ่งแล้วเสร็จในปีนี้ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ซึ่งดำรงพระบรมราชอิศริยยศเปนจอมพลเอกของกองทัพสยาม
หนังสือนี้ข้าพระพุทธเจ้าทูลเกล้าฯ ถวาย
เปนของยินดีต่างหนังสือ "การ์ด" สำหรับปี ๑๑๓
ควรมิควร แล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ
นายร้อยเอก ยี.อี. เยอรมนี
ผู้สอนวิชาโรงเรียนนายร้อย

(ที่มา: เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ต. ๒.๕/๓)

เยอรมนีได้เขียนคำอวยพรในส่วน 'แจ้งความ' ของหนังสือด้วยถ้อยคำที่งดงามว่า

"ขอเดชะอำนาจซึ่งผู้สิงเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลก ช่วยอภิบาลบำรุง
รักษาพระบรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลพระอิศริยานุภาพของ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ให้ดำรงเจริญถาวรสันกาลนาน แล
ขอคุ้มครองปกป้องท่านผู้เปป็นประธานในฝ่ายเสนามาตย์ ราชเสาวกา ข้าพทูลของอุล
พระบาทผู้ใหญ่น้อย ผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งได้รับหนังสือนี้ ให้มีเดขานุภาพโชคชัยมงคล แล
ความศิริสุขสวัสดิ์ทุกประการทุกท่านทุกนาย เทอญ”

การเลือกเรียบเรียงตำราพิไชยสงครามอินดูโบราณเล่มนี้ เยรินีมีวัตถุประสงค์ที่จะ'เลือกเอาสติปัญญาและความรู้ของมนุษย์
ทั้งปวงในอดีตกาลมาใช้เป็นอาหารปัญญาเครื่องสั่งสอนมนุษย์ที่เกิดมาภายหลัง' และสำหรับชนชาติสยามยอมใช้แบบ
แผนพิไชยสงครามที่สืบเนื่องมาจากชาวประเทศอินดูเป็นพื้นซึ่งเป็นปฐมธิดาจารย์ของตน เยรินีไตร่ตรองและมุ่งหมายที่จะ
แปลและเรียบเรียงให้สำเร็จให้ได้ อย่างไรก็ตามการจะศึกษาจากต้นตำราชาวอินดูโดยจริงนั้นต้องเป็นปราชญ์รู้ภาษา
สันสกฤตแตกฉาน เยรินีใช้เวลาสืบเสาะหาจนได้พบตำราพิไชยสงครามอินดูโบราณพิเศษสองเล่มที่นักปราชญ์ยุโรปแปลไว้
เป็นภาษาอังกฤษ คือ ตำราอาวรุ 'นิติประกาศึกา' แต่งโดย ไวคัมปายัน และตำรายุทธสงคราม 'ศุกรนีติสาร' ของพระศุกร
จารย์ เยรินี 'ดีใจนักคิดว่าได้ลาภอย่างยิ่ง' จึงรวบรวมข้อความแลอธิบายความเพิ่มเติม และได้ตรวจสอบคำแปล คำศัพท์
และนามของอาวรุและกระบวนรบต่างๆ ให้ถูกต้องกับต้นฉบับนั้นทั้งภาษาอังกฤษและภาษาสันสกฤต เยรินีเป็นชาวต่าง
ประเทศที่มีความอุตสาหะและเสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อเกื้อกูลการวิทยาฝ่ายทหารฉลองพระเดชพระคุณ ดังปรากฏในคำนำ
ที่เยรินีเล่าถึงการเรียบเรียงว่า:

“ด้วยข้าพเจ้าเป็นคนต่างประเทศ รู้ภาษาสยามก็ยังไม่แจ่มชัดเหมือนชาว
สยามแท้ไม่ กับเวลาที่ว่างที่จะเรียบเรียงหนังสือนี้ก็ไม่ใคร่จะมีโอกาส ต้องทำการนี้
ตามเวลาที่ว่างราชการ มีเวลากลางคืนเป็นต้น เพราะเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ถ้า
ผิดพลั้งข้อความแลถ้อยคำประการใด ขอท่านผู้ได้รับหนังสือเล่มนี้โปรดให้อภัย”

ในความมุ่งหมายสำคัญนี้เยรินีได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อข้าราชการสยาม อันเป็นความซาบซึ้งในใจเยรินี ดังได้เขียน
ขอบคุณไว้ในคำนำว่า :

“ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบใจแก่ท่านนายร้อยเอกนายแจ่ม ผู้เป็นที่ ”แซปแลน”
ในกรมทหารนำเก่า ซึ่งได้ช่วยข้าพเจ้าตรวจแก้ไขสำนวนถ้อยคำสยามพากย์
ในตอนที ๑ หนังสือพิไชยสงครามอินดูนี้ ซึ่งข้าพเจ้าได้เรียบเรียงไว้ก่อนแล้ว”

การถวายพระพรไชยและการอำนวยการด้วยการแปลและเรียบเรียงหนังสือ “ตำราพิไชยสงครามอินดูโบราณ” ทูลเกล้าถวาย
และคำนับแจ่มจ่ายในวาระปีใหม่นี้ ถือเป็นเครื่องหมายสำคัญของความเคารพนับถือต่อราชสำนักสยามที่เยรินีมีอยู่อย่าง
เปี่ยมล้นและแสดงออกในวิถีอันงดงามตามแบบฉบับของเยรินีผู้เป็นทั้งนายทหารแห่งกรุงสยามและนักวิชาการแห่งบูรพทิศ
ศึกษา เป็นการแสดงถึงความตั้งใจที่จะ'เติมลงในกรอสร้างตึกแห่งการศิลปวิทยาการอันเปป็นการใหญ่กว้างหาที่สุดมิได้'
และเป็นการทำแบบอย่างที่ดี 'เปป็นทางชักนำน้ำใจคนอื่นทั้งหลาย ให้อุตสาหะคิดหาสิ่งเกื้อกูลการก่อสร้างวิทยาตึกนั้น มา
ฉลองพระเดชพระคุณ เปป็นประโยชน์แก่ประเทศสยามสืบต่อไป' การแสดงออกของเยรินีผู้มาจากโลกตะวันตกในครั้งนี้แสดง
ถึงการคารวะในความเป็นมนุษย์และสติปัญญาตะวันออกและกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของรากปัญญาสยามด้วยเหตุผล

สิ่งที่เยรีนีกระทำด้วยความจริงใจนั้นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ในระดับเดียวกันย่อมรู้สึกได้และชื่นชมยินดีไปพร้อมกัน เยรีนีได้รับจดหมายขอบคุณจากเจ้านาย⁴ ขุนนางและข้าราชการสยามหลายท่านอันแสดงถึงความเป็นมนุษย์ที่นายยกย่อง:

บ้านหมากแข้ง

วันที่ ๑ สิงหาคมรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๓

คำนำมายังท่าน นายร้อยเอก ยี อี เยรีนี

ด้วยฉันได้รับหนังสือ พิไชยสงครามฮินดูโบราณซึ่งคุณได้ส่งให้กระทรวงมหาดไทยส่งไปยังฉันนั้น ได้รับหลายวันแล้วแต่ยังไม่จบด้วยช่วงแลเวลาสำหรับที่จะอ่านไม่มี 'ได้อ่านอยู่แต่เวลาเมื่อก่อนจะเข้าสู่พิธีกรรมเท่านั้น จึงได้อ่านเข้าไปแลตั้งใจตรวจทานแลดูเนื้อความ แลสังเกตสอบสวนค้นคว้ากับเรื่องต่าง ๆ ด้วย เพราะฉันจึงอ่านจบเข้าบัดนี้ฉันจะขอแสดงคุณโดยในยที่จะกล่าวต่อไป :-

๑. บันดาลถ้อยคำในหนังสือฉบับนี้ เห็นว่าถึงยังบกพร่องจากภาษาสยามอยู่บ้างก็จริง แต่ที่บกพร่องนั้นมีอยู่เพียงประมาณร้อยละหนึ่งก็ถึง แลสรรเสริญได้ว่าท่านเป็นผู้เกิดในประเทศยุโรปมีความอุตสาหแลเพียรเรียนภาษาไทยได้ดีกว่าไทยบางคนที่ไม่รู้ภาษาของตัวเอง แลอาจปฏิญาณได้ว่าท่านเป็นผู้อุปถัมภ์ชาวยุโรป. .ที่เข้ามาอยู่ในกรุงสยามด้วยภาษาโดยแท้

๒. หนังสือฉบับนี้ เป็นที่แสดงให้เห็นได้ว่าคุณได้มีความจงรักภักดีในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและในพระบรมราชวงศ์อันนี้ และราชการฝ่ายทหารโดยสัตถธรรมที่มีในใจคุณโดยแท้ อ้างพยานได้ว่าคุณก็มีราชการที่ทำอยู่เสมอ จะทำหนังสือเช่นนี้ต้องหาเวลาว่างที่คุณจะรับความสุข (คือเป็นเวลาที่ได้ยุติการงานแล้ว) ผู้สละความสุขเสียทำหนังสืออันนี้ขึ้นอันนี้และเปนพยาน

๓. เปนเครื่องแนะนำชาวสยามทั้งปวงด้วยเหตุหลายอย่าง คือการว่าเรียนหนังสือและเรียนภาษาเรียนวิชาเป็นต้นจะได้เห็นว่าคุณเป็นชาวยุโรปสามารถที่เรียนหนังสือและภาษาของตัวเองได้ดีเหมือนกับคุณเป็นเครื่องชักชวนให้เกิดวิริยมานะขึ้นตั้งนี้เป็นคุณอันยิ่งในกรุงสยาม ที่พรรณนานี้เป็นแต่คุณโดยย่อฉันขอแสดงน้ำใจต่อคุณว่าดังนี้ (ซึ่งเป็นคนต่างชาติ) โดยความถือว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยสุจริต ฉันหมดความรังเกียจในคุณว่าเป็นคนต่างชาติ คงทรงไว้ว่าเป็นมนุษย์สำหรับโลกย์ด้วยกัน

๔. คือว่าคุณได้มีพระเดชพระคุณแก่ฉันที่ได้นำเอาวิชาที่ยังไม่ได้รู้ให้รู้ขึ้นตั้งนี้ จึงได้จัดเอาดอกไม้แลรูปเทียนแลรูปฉันสอดซองมากระทำสักการบูชา ถึงแม้ว่าตัวจะไม่ได้มาเองก็ดี แต่น้ำใจอุทิศเฉพาะเหมือนหนึ่งตัวได้...กระทำการบูชาในตัวเอง และฉันเป็นต้นที่มี

⁴ เจ้านายสยามพระองค์อื่นต่างทรงมีลายพระหัตถ์ส่วนพระองค์ถึงนายร้อยเอกเยรีนี ผู้ทูลเกล้าถวายหนังสือ 'ตำราพิไชยสงครามฮินดู' อาทิจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงเขียนมาจากเกาะสิงคโปร์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน ว่า "เราได้รับสมเด็จตำราพิไชยสงครามฮินดูโบราณแล้ว มีความยินดีชอบใจเป็นอันมาก แลหวังใจว่าท่านจะได้แต่งหนังสือซึ่งเป็นประโยชน์เช่นนี้ต่อไปอีก" และพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่ North Lodge, Ascot ทรงเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า "I thank you very much for having the other book "พิไชยสงครามฮินดูโบราณ" from Prince Svasti last year. I like it immediately too" ในลายพระหัตถ์ตอบสั้น ๆ นั้นมีถ้อยคำที่แสดงถึงความยินดีเป็นอันมากและมองเห็นคุณประโยชน์ของหนังสือ

ความปรารถนารูปถ่ายของคุณหนึ่งรูป เพื่อจะได้เก็บไว้เป็นที่ระลึกถึงกรณาน ขอได้มีความ
กรุณาส่งรูปของคุณโดยทาง ไปรษณีย์
ข้าพเจ้าได้โอกาสอันนี้ขอแสดงความนับถือมายังท่าน

นายพลตรี ประจักษ์ศิลปาคม

ลายพระหัตถ์ของนายพลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ตำแหน่งข้าหลวงต่างประเทศมณฑลลาวพวน (อุดร) ลงวันที่ 1 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 113 ฉบับนี้ส่งมาจากที่ตั้งใหม่ของบัญชาการมณฑลลาวพวนที่จำต้องย้ายที่ตั้งที่ เมืองหนองคาย มาตั้งที่บ้านหมากแข้ง ถึงนายร้อยเอก ยี อี เยรินเป็นครูผู้สอนวิชาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกผู้ที่ได้ส่ง หนังสือ เรื่องพิไชยสงครามอินโดจีนผ่านกระทรวงมหาดไทยมายังท่านในหัวเมือง ถ้อยคำในจดหมายฉบับนี้แสดงความ สูงส่งในความเป็นมนุษย์ของเจ้านายสยามพระองค์นี้ ด้วยพระองค์ทรงตัดสินและยกย่องมนุษย์ด้วยกันจากพื้นฐานความ เป็นมนุษย์และที่สำคัญคือการเคารพในความเป็นมนุษย์และปฏิบัติต่อกันและกันแบบที่เป็นมนุษย์แบบเดียวกันโดย ปราศจากความอคติอันเนื่องมาจากความเป็นคนต่างชาติต่างภาษา หรือความกังขาแต่หนหลัง⁵ พระองค์ท่านมองเห็น ความตรงและจริงของนายร้อยเอกชาวอิตาลีคนนี้และทรงยินดีในความอุตสาหะของเพื่อนมนุษย์ ความเสียสละความ สุขส่วนตนของมนุษย์เพื่อราชวงศ์และราชการ ความมานะอุตสาหะในการเรียนรู้ภาษาให้ดีเยี่ยมภาษาของตน และความนำ วิชาความรู้มาให้ผู้อื่น ข้อตัดสินมนุษย์ดังกล่าวนี้คือความหมายของผู้เจริญด้วยคุณธรรมและความดีงามที่เยรินนับถือ ถ้อยคำที่ว่า “ฉันขอแสดงน้ำใจต่อคุณว่าดังนี้ (ซึ่งเป็นคนต่างชาติ) โดยความถือว่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยสุจริต ฉัน หมดความรังเกียจในคุณว่าเป็นคนต่างชาติ คงทรงไว้ว่าเป็นมนุษย์สำหรับโลกย์ด้วยกัน” ถือว่าเป็นถ้อยคำเดียวกับที่แสดง ความเป็นมนุษย์ที่เยรินเห็นแล้วว่าเป็นความประเสริฐของเจ้านายสยาม

ว่าด้วยความเป็นนักปราชญ์

เยรินยกย่องความเป็นนักปราชญ์ในองค์พระมหากษัตริย์สยาม เจ้านายสยามว่าทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าด้วยสยามศึกษาที่มี เหตุผล เยรินเคยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงโปรดชี้แนะความผิดถา บกพร่อง”มาแล้วซึ่งเยรินถือว่าเกียรติยศและยินดีที่จะแก้ไขความผิดนั้นให้ถูกต้อง ในปีคริสตศักราช 1892 เยรินได้ค้นคว้า เรียบเรียงพิธีกรรมโบราณของสยามเป็นภาษาอังกฤษเพื่อเป็นความรู้แก่โลกตะวันตก เรื่องหนึ่งคือ “ A Retrospective View and Account of the Origin of the Thet Maha Chat Ceremony (*Maha Jati Desana*) or Exposition of the tale of the great birth as performed in Siam” ว่าด้วยการศึกษาประวัติและกำเนิดของพิธีเทศน์มหาชาติในสยาม เยรินได้ ทูลเกล้าฯ ถวายต้นฉบับหนังสือเล่มหนึ่งล่วงหน้าแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อทรงตรวจและขอ พระบรมราชานุญาตพิมพ์ถวายในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศซึ่งทรงบรรพชาเป็นสามเณร ในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขข้อผิดพลาดและทรงทำหมายเหตุประกอบ เยรินได้นำตีพิมพ์เป็น ‘Corrigenda: His Majesty’s corrections and observations on this book’ ในท้ายเล่มหนังสือด้วยความเคารพและ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น สิ่งที่เกิดขึ้นได้แบบแก้ไขผิดหรือ Corrigenda นี้คือ ความรอบรู้ในเรื่องการเทศน์

⁵ เมื่อรัตนโกสินทร์ศก หรือคริสต์ศักราช 1884 นายร้อยเอก ยี อี เยรินที่นำโดนาโม 50 กิโลกรัมจากสิงคโปร์เข้ามายังกรุงเทพฯ โดยสุจริตใจเพื่อเป็นวัสดุใน การสอนและได้รับอนุญาตนายพันเอกจมีน ไวยารนารถเป็นผู้บังคับการกรมทหารหน้า ผู้ซึ่งได้แจ้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบไว้แล้วนั้น ได้ถูก ควบคุมตัวที่ด่านภาษารศุลกากร เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้จมีน ไวยารนารถถูกกล่าวหาจากเจ้าฟ้าประจักษ์ว่าวางแผนก่อกบฏ

มหาชาติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและความเป็นครูที่ขี้ผิดและอธิบายและเสนอแนะข้อแก้ไขโดยละเอียดในที่นี้ขอ
คัดลอกบท "Corrigenda" ไว้ดังนี้ :

CORREGENDA

HIS MAJESTY'S CORRECTIONS AND OBSERVATIONS ON THE BOOK

An advance copy of the present work having been submitted for the approval of His Majesty the King, His Majesty has been graciously pleased to make a few corrections and annotations which are most respectfully and gratefully acknowledged and rendered herewith, texturally.

Page 11.- Footnote.- "King Songtham's Maha Chat Kham Luang was recited on every Buddhist holiday," here H.M. has observed "อ่านพระราชพิธีแต่เช้าใจผิด" (the account of this state ceremony has been misunderstood here.)

I now found in fact that there was no such recital on every Buddhist holiday, but only at the three epochs of the year, as stated in the same footnote; that the recital on each occasion occupied three days, and that it was held in the various sala surrounding the temple; further that versified versions of other Jatakas were chanted in various rhythms on the occasions and that these rehearsals were complexively styled by the vulgar ไอ้เอ้พิหารราย an appellation formally given in Ayuthia to the collective recitations of the Maha Chat Kham Luang.

(See Vajiranyana paper, Vol. IV., pp. 547- 8, for the explanation given by His Majesty, of the expression ไอ้เอ้พิหารราย.)

Further down, in note (1), "Krom Mun Akson" should be read Krom Mun Adson, and it should be understood that the custom of collection the offers of nypphoea flowers was observed even up to the 4th (and not the 3rd) reign, as there is evidence of the second King of that reign, H.M. Phra Pin Klau, having once produced to Muang Prathum for that purpose.

Page 19. --- Canto X.- at the word "Sakkapavacana," observed "แปลก" (peculiar, or, unheard of.)

The word should have been written Sakkapabba, which does not mean "Indra's wrods." But Indra's chapter or section. (Pali pabba-Skrt., parvan, used for the designation of the books or sections, of the Mahabharata.)

Page 20.--- line 23 et seq. Where the text runs: “the prince- for he could speak thus early- showed no inclination for worldly things. Etc.”- corrected thus: “ไม่เช่นนั้นนี้ อยากรให้ทาน” (it is not so, he wanted to give alms.)

Page 21.--- line 1- “Ceta country”- ไม่ใช่เจต (not Ceta).

It appears that Phussati, not Maddi, was the daughter of King Madaraja. As to the country of Maddi I find it mentioned in Siamese version as กรุงเจฏราช. Spence Hardy has “Chetiya.” There may be, however, a mistake.

Page 21.--- line 26 “Maddi, the Prince’s consort, implored the King’s forgiveness for fear her husband,” etc. – Corrected มัททที่ผิดผู้ดีแม่ไปขอโทษต่างหาก (wrong: not Maddi, but Phussati, the Prince’s mother, went to intercede for him).

An error has in fact crept in here.

Page 21 --- Footnote (3) --- “ a similar great donation was made by King Prasath Thong, &c.” observed.: ผิด ปราสาททองทำสิ่งละร้อย พระเวสสันดรเจ็ดร้อย (Wrong: King Prasath Thong gave one hundred of each kind; whilst Vessantara gave seven hundred)

Page 22 --- line 19 ---“the Ceta country, where Maddi’s father was reigning” --- observation: ไม่ใช่พ่อ (not her father)

Page 22 --- line 23 – “But Vessantara declined the offer, saying he was determined to live in the jungle,”etc.- correction: “ไม่รับเพราะกลัวเมืองที่เป็นไม่ตรี ก็นอยู่จะเป็นสัตว์กันเพราะรับตัวไว้”

- (He (Vessantara) did not accept because he feared that both countries, between which there then existed amicable relations, would become inimical to each other, from the fact of his having been accorded hospitality there.)

Page 25.- - line 26 – “and then bestowed upon him his blessing” – พรแปดแปด ยานว่าในกลางกัณฑ์หิมพานว่าอยากบวช ไม่ถูก

(These eight blessings are evidence that what has been said in the (Synopsis of) Canto Himavanta. [concerning the Prince wishing to leave the world and lead an ascetic life] is Wrong)

Turning now to canto X, I find in fact that Indra bestowed on the Prince not a blessing, but fully eight boons which had been asked from the god by the Prince himself; and that these boons included among other things the welcome return of the Prince from banishment, reinstalment in his former rank and future succession to the throne, victory

over his enemies, etc, which certainly shows that the Prince was far from wishing to retire from the world. His particular inclination was to give alms and thus complete the perfection of almsgiving, the last one of which still remained unfulfilled

Page 25.—line 27—“Vessantara had sold him,” etc.—Correction:- ผิด ไม่ใช่โกมได้
ว่า ชายเลย ว่าให้แต่ตีค่าถ่ายอย่างฝรั่งจับกันไว้เอาค่าถ่ายแต่โบราณ ” – (The text does not say that he sold, but at he gave (the boy) away; only he put a price upon him for his redemption from bondage in the same manner that formerly, in Europe ransom was paid to obtain the lease of captives.)

Page 25 –line 38 – “ten Kahapanas’ กหาปณะพันหนึ่งมิใช่สิบ

-- (mistake; one thousand Kahapanas and not ten.)

Page 29 – line 24 – “In latter times, however, it became an exclusive perogative of the Crown Prince, “ etc. – “ไม่เฉพาะแต่มงกุฎราชกุมาร ทุกคน” – (not of the Crown Prince only; all the other Princes hold the recital.)

What should have been said here is that the practice of holding state recitals of the Maha Chat with paraphernalia of Krachats, etc, was a privilege restricted to the Crown Prince. All other Princes, of course, are invited to rehearse, on occasion of their novitiate, the Maha Chat with much ceremony, but no Krachat are erected on such occasions, although the officiating clergy receive offerings as usual.

Page 32.— line 23 – “The Second King (H.M.’s younger brother,) etc. จึงนำ
ไม่ใช่น้อง เวลานี้พระราชโอรสเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร คือพระพุทฺธเลิศหล้า – (the Second King at the time was not a brother, but H.M.’s eldest Chau Fa Krom Luang Isara Sunthon, who became King Phra Phuttha Lot La.)

In fact I now find that the Second King who was H.M.’s younger brother, had died four yeats before, viz

18-3, and H.M.’s younger son, known as King Phra Phutta Lot La, had been appointed in the meantime

(A.D. 18-6)

G.E.G. Bangkok, 20th November, 1892

บทคัดลอกข้างต้นเป็นเสมือนการสนทนาระหว่างองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและของเขารึนแบบนักวิชาการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นมนุษย์ที่ทุกคนต่างสามารถใช้เหตุและผลในการแสดงความคิดและการหาข้อสรุป และสิ่งนี้คือลักษณะที่ยิ่งใหญ่ของความเป็นมนุษย์ที่ยอมรับและเคารพในเหตุผลโดยปราศจากใช้อำนาจหรืออคติอีกทั้งเป็นเครื่องหมายของการดำรงอยู่ซึ่งความเป็นเพื่อนมนุษย์องค์กษัตริย์สยามพระองค์นี้

การศึกษาค้นคว้าด้านสยามวิทยาของเยรินีว่าด้วยพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชาวสยามยังมีอย่างต่อเนื่องสืบมา เพื่อ
อรรถาธิบายประเพณีและพิธีกรรมอย่างถูกต้องและละเอียดทุกชั้นตอนรวมทั้งประวัติความเป็นมาความหมายเชิง
สัญลักษณ์ ในฐานะนักบูรพคดีศึกษาคนหนึ่ง เยรินีรู้สึกว่พิธีกรรมโบราณของสยาม เช่นประเพณีการโกนจุก มีความเป็น
เอกลักษณ์สูงและยังคงพบในวิถีชีวิตของคนสยามแต่ผู้คนในปัจจุบันมีความรู้ความเข้าใจถึงที่มาความหมายและการ
ประกอบพิธีกรรมดั้งเดิมน้อยมากทำให้การถ่ายทอดออกมาผิดอยู่บ่อย ๆ ‘The ceremony treated of is undoubtedly
one of the most characteristic of Siamese domestic life, and hitherto one of the least understood, and,
perhaps, most often misrepresented. เยรินีจึงพยายามที่จะเติมความรู้ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ด้านสยามวิทยาลงใน
บันทึกของโลกตะวันออกและตะวันตก โดยในปีคริสต์ศักราช 1895 เยรินีได้เขียนหนังสือว่าด้วยพิธีโกนจุกในสยามเป็น
ภาษาอังกฤษ คือ “ Chulakantamangala: The tonsure ceremony as performed in Siam” อย่างไรก็ตามเยรินียอมรับ
ว่าการค้นคว้าข้อมูลว่าด้วยพิธีกรรมโบราณเพื่อที่จะสร้างองค์ความรู้โดยสมบูรณ์นั้นพบความยากลำบากมากมาย และคิด
ว่าสิ่งนี้คือปัญหาและอุปสรรคและข้อเสียเปรียบที่ร้ายแรงต่อการทำงานในวิทยานี้ แต่ท่ามกลางความยากลำบากนั้นเยรินี
ได้รับความเกื้อกูลจากผู้รู้ของสยามมากมายทั้งที่เป็นพรหมณ์ พระ นักวิชาการในสมัยนั้น เช่น ก.ส.ว. กุหลาบ กับทั้งเจ้า
นายที่สนับสนุนการทำงานด้านสยามวิทยา เช่น กรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ และที่สำคัญคือ องค์พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เรียบเรียงพระราชพิธีโกนจุกของเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธรวมอยู่ในการ
ศึกษาค้นคว้าเล่มนี้ และยังมีพระราชกระแสหลายประการว่าด้วยงานเขียนเล่มนี้

เมื่อเยรินีได้เขียนหนังสือว่าด้วยพิธีโกนจุกในสยามเป็นภาษาอังกฤษ คือ “ Chulakantamangala: The tonsure ceremony
as performed in Siam” สำเร็จจึงมอบหนังสือเป็นการล่วงหน้าและเป็นตัวอย่างแด่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วงษ์
โรประการเพื่อทรงนำเข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอพระบรมราชานุญาตในการที่ได้เรียบ
เรียงลงพิมพ์ไว้ว่าด้วยการพระราชพิธีโกนจุกของพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเมื่อปีคริสต์ศักราช 1892 และกล่าวใน
ตอนหนึ่งว่า

“And should His Majesty or You Royal Highness deign to point out where I have fallen
into error, or make omissions, I shall feel both honoured and pleasure to note such
corrections as also to receive any supplementary information, publishing the result at
the end of the book as was previously done in the ‘Thet Maha Chat’

“และแม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฤาพระเดชพระคุณ จะทรงโปรดชี้ความผิดถาดความบก
พร่องซึ่งข้าพเจ้าได้ทำไปนั้น ข้าพเจ้าจะรู้สึกมีเกียรติและยินดีที่จะแก้ไขความผิดนั้นให้ถูกต้อง
กับที่จะรับความเพิ่มเติมอย่างใด ตีพิมพ์ขึ้นในท้ายสมุดเล่มนี้เหมือนเช่นที่ได้ทำไว้ครั้งก่อนใน
สมุดเทศมหาชาติ” (มิสเตอร์ลอสซัน นายบัว แปล)

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการได้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธ์เพื่อนำทูลเกล้าถวายให้
ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 113 และในที่สุด
เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ศก 113 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวง
เทเวศร์วงษ์โรประการพระราชทานพระราชกระแสมีความเป็นหลายประการและขอให้ตอบจดหมายของนายร้อยเอกเยรินี
ตามเห็นสมควร กรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการจึงถวายร่างที่จะมีตอบอนุญาตไปยังมิสเตอร์เยรินีเป็นภาษาอังกฤษและทรง

มีพระบรมราชกระแสอนุญาตให้ทรงตอบไปตามร่างนั้น ดังจดหมายของกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการถึงนายร้อยเอกเยรินี เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 1895 ดังนี้

Foreign Office

Bangkok, 5th March 1895

Dear Captain Gerini,

I am happy to inform you that I have received His majesty's Gracious answer to your application for dedicating your book on this "Chulakantamangala" to His Royal Highness the Crown Prince.

His Majesty is pleased to accept the dedication of the book to the Crown Prince and has further commanded me to state that having glanced over its pages and whilst of course not prepared, to say, that you have in all instances given the right explanation of ceremonies, which are purely brahmanical in their origins, and which were taken over by Buddhists as not contrary to the creed, congratulates you on the labour bestowed on this book, which He was pleased to see was a labour of real love

Your very sincerely

Devawonges

หนังสือฉบับนี้แสดงถึงน้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะนักปราชญ์ด้านสยามวิทยาที่ทรงเกื้อหนุนการศึกษาและเผยแพร่ด้านสยามวิทยาของชาวต่างประเทศเช่นเยรินี และพระราชทานพระบรมราชานุญาตว่า การที่ผู้แต่งปรารถนาให้หนังสือแต่งให้มกุฎราชกุมารก็ไม่มีข้อขัดขวางอันใด กับทั้งยังให้กำลังใจทรงชมเชยในความอุสาหะ และสิ่งสำคัญที่สุดที่เยรินีระลึกได้คือพระราชวินิจฉัยอย่างตรงไปตรงมาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการตั้งข้อสังเกต จากจุดยืนความเป็นนักวิชาการ

ในเวลาเดียวกันเราก็ได้เห็นคุณลักษณะที่เกื้อกูลทางวิชาการในองค์กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการที่มีต่อนักวิชาการต่างประเทศเช่นเยรินีผู้ที่มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือชื่อ " Chulakantamangala" ถวายแด่พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามหาวิชิราวุธ 'ซึ่งในเร็ว ๆ ได้ 'สถาปนาพระองค์ท่านเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมาร' โดยได้รับพระบรมราชานุญาตเยรินีขอให้กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ ทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือเป็นการล่วงหน้า เพื่อ "ได้ทรงตรวจเพื่อว่าข้าพเจ้าจะได้รับอำนาจที่จำเป็นสำหรับถวายสมุดนี้ที่ได้คิดไว้" เยรินีมิปรารถนาจะรบกวนเจ้านายเลยแต่เมื่อปัญหาบางประการที่เยรินีผู้ที่เป็นนักวิชาการต่างประเทศมีอาจจัดการได้⁶ เยรินีมีแต่เจ้านายพระองค์นี้

⁶ "ข้าพเจ้าได้มีหนังสือว่าด้วยสมุดเล่มนี้ทูลไปยังพระเจ้าน้อยยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณเสกสามเดือนมาแล้ว ให้ทูลขออนุญาตพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหาวิชิราวุธ แต่ยังไม่ได้รับตอบประการใด" คำแปลหนังสือจากนายร้อยเอก ยี อี เยรินี ถึง พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการที่ ๑๒๔๔๔ รัับวันที่ ๑๘ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๓ แปลโดยมิสเตอร์ลอซันและนายบัว

“Your Royal Highness, I trust, will pardon me for thus venturing to trouble Your Royal Highness with this subject but I have no one else to whom I can apply to have as delicate a matter arranged in a comparatively short time, and consequently appeal to Your Royal Highness to whom I am already indebted for so many favours”⁷

กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการทรงให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเป็นอย่างดีในเรื่องการนำขึ้นกราบบังคมทูลทรงทราบในการที่ เยรีนีสประสงค์ขอพิมพ์หนังสือเล่มนี้ถวายแด่พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงวชิราวุธ อันมีความยากลำบากอยู่มาก⁸ แต่ท่านมองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย “I beg to answer you that I was glad to have been of ever so little help to you in your undertaking.”⁹

ยิ่งไปกว่านั้นกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการทรงแสดงจุดยืนความเป็นนักวิชาการและนักวิจารณ์ของเจ้านายองค์นี้ที่ให้พื้นที่ของการแสดงความรู้แก่นักวิชาการไม่ว่าจะเป็นชาติใด ดังท่านได้เขียนความเห็นของท่านในหนังสือตอบพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่งว่า

“ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า, ว่า การแต่งหนังสือถวายอย่างนี้ จะมีผิดถูกในเรื่องนั้นย่อมอยู่แต่ผู้แต่ง แต่เรื่องนี้เห็นด้วยเกล้า, ว่าพอรับได้ไม่เป็นที่เสียหายอันใด”¹⁰

และในที่สุดเมื่อหนังสือ “Chulakantamangala” ได้พิมพ์เป็นผลสำเร็จท่านยังได้ให้กำลังใจแก่เยรีนีสสนับสนุนนายร้อยเอกเยรีนีสให้ศึกษาเรื่องประเพณีสยามเช่นนี้สืบไปไว้ว่า

Foreign Office

Bangkok, 23 March 1895

Dear Captain Gerini,

I have your kind note of the 21st with which you were good enough to send me an advance copy of the “Chulakantamangala”.- I am truly thankful for your kind attention towards me and I beg to answer you that I was glad to have been of ever so little help to you in your undertaking. I trust that you will continue in your interesting studies in connection with Siamese customs.

The two copies of your book I shall submit to His Majesty and I trust I shall have an opportunity of recurring thereto.

Believe me,

⁷ จดหมายภาษาอังกฤษจากนายร้อยเอก ยี อี เยรีนีส ถึง พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ วันที่ ๑๘ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๓

⁸ เยรีนีสทำหนังสือถึงกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการขอให้ “ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จะกราบบังคมทูลความนี้ ในโอกาสอันควรซึ่งจะมีขึ้น ได้ขอเสนอเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 1894 และได้รับหนังสือตอบว่ามีพระบรมราชานุญาตเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 1895 ระหว่างนั้นเยรีนีสได้เขียนถามถึงและ “ขอรับพระราชทานโทษที่ได้รบกวนพระเดชพระคุณมาดังนี้อีก” ในเดือนธันวาคม และกุมภาพันธ์ ซึ่งกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการทรงตามเรื่องให้ทันทีทุกครั้งไป

⁹ จดหมายจากกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการถึงนายร้อยเอก ยี อี เยรีนีส วันที่ 23 มีนาคม 1895 สมบัติของตระกูลเยรีนีส

¹⁰ หนังสือที่ 56/20019 วันที่ 1 มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก 113 กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องพระราชกระแสเกี่ยวกับหนังสือและถวายร่างที่จะมีตอบอนุญาตไปยังมิสเตอร์ ยี อี เยรีนีส

Yours truly

Devawongse¹¹

ด้วยการกระทำที่งดงามของกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการในการประสานความเป็นวิชาการจากโลกตะวันตกสู่โลกตะวันออกเช่นนี้ เยรินี่จึงกล่าวขอบคุณในความช่วยเหลืออย่างและยกย่องในความเป็นเสนาบดีการต่างประเทศที่มีความสามารถเป็นเลิศ ในบทนำของหนังสือ เยรินี่เขียนขอบคุณว่า

“My most respectful thanks are due to . . . and also to H.R.H. Krom Luang Devawongse, the highly gifted Foreign Minister, for assistance generously rendered . . .”

G.E.G

Bangkok, 6th March 1895

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการสยามกับเยรินี่ในทางวิชาการในระดับที่กว้างขวางคือความร่วมมือในการทำหนังสือ ‘ยุทธโกษา’ และเป็นความสัมพันธ์ทางวิชาการที่ควรยกย่อง รัตนโกสินทร์ศก 114 (พ.ศ. 2438) สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงษ์บรมราชบุตรที่ห้า ทรงเป็น ‘เอดิเตอร์’ หนังสือยุทธโกษา ตั้งแต่ ร.ศ. 111-113 (พ.ศ. 2435-2437) โปรดเกล้าฯ ให้นายร้อยเอก เยรินี่เป็นผู้จัดการรวบรวมหนังสือยุทธโกษาต่อไป การเลือกให้นายร้อยเอกเยรินี่ทำหน้าที่แทนพระองค์เช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความวางพระทัยและเชื่อในความสามารถในการทำหน้าที่ให้บรรลุดัตถประสงค์ของหนังสือที่ว่า “หนังสือยุทธโกษาเป็นนิธิ และโอษฐ์ของการทหารบกในประเทศสยาม” โดยมีได้ถือว่าชาวต่างประเทศแต่อย่างใด ส่วนนายร้อยเอก เยรินี่ก็มีความถนัดในธรรมเนียมทหารถ้าได้รับคำสั่งผู้ใหญ่แล้วก็ต้องนอบน้อมโดยสิทธิขาด ความนับถือในความรู้และความมานะในหน้าที่ทำให้เกิดหนังสือ “ยุทธโกษา” ที่มีอายุยาวนานมาถึงพุทธศักราช 2548 และในช่วงที่เยรินี่เป็น ‘เอดิเตอร์’ นั้น “ยุทธโกษา” คือแหล่งรวมข้อมูลทั้งการทหารสยามและยุโรป วิชาการทหารรวมทั้งประวัติศาสตร์ วิทยาการและการต่างประเทศ

“ยุทธโกษา” คือพื้นที่และสังคมวิชาการของตะวันออกและตะวันตกในสยามที่ดีเพราะตั้งอยู่บนหลักการ วิธีการและพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งคือความร่วมมือของทุกคน เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการสยามฝ่ายทหารมิใช่เยรินี่ผู้เป็น “เอดิเตอร์” คนเดียว

“แต่ท่านทั้งหลายต้องลงเนื้อเห็นว่าข้าพเจ้าทำคนเดียวไม่ได้ ทำไม่ไหว” ... ต้องอาศัยความอดทนของนายทหารแลผู้ที่เป็นทหารหรือเป็นพลเรือนก็ดีแต่มีน้ำใจเป็นทหาร หรือไม่เช่นนั้นเป็นผู้มีใจรักทหารก็ดี ต้องอาศัยความอดทนจากท่านทั้งหลายเหล่านี้ การจึงจะสำเร็จไปได้ตลอด”¹²

และความสัมพันธ์ระหว่าง “เอดิเตอร์” ซึ่งเป็นคนอิตาเลียนกับข้าราชการสยามฝ่ายทหารตั้งบนพื้นฐานความคิดของเยรินี่ที่มีความนับถือในความเป็นผู้รู้ของทหารชาวสยามนอกเหนือจากความเจนจัดในการรบนี้ เยรินี่นำนำคุณลักษณะอันประเสริฐของโบราณกษัตริย์สยามว่าทรงเป็นทั้งนักรบและกวีเอกมาแสดงเป็นตัวอย่างให้นายทหารแลผู้ที่เป็นทหารทั้งหลายได้ตระหนักว่า ‘ดาบแลดินสอพออยู่เป็นคู่กันได้ แลอาวุธไม่ได้ทำให้มือหยาบจนถือดินสอแลปากกาไม่ได้ การสงคราม

¹¹ จดหมายจากกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการถึงนายร้อยเอก ยี อี เยรินี่ วันที่ 23 มีนาคม 1895 สมบัติของตระกูลเยรินี่

¹² .”คำรำไรรำพันของเอดิเตอร์” ยุทธโกษา ฉบับที่ 4 ร.ศ. 114-115

ไม่ได้ทำให้คนที่ตึกกลายเป็นคนทมิฬไปได้เลย' เยรินีกล่าวยกพระปรีชาญาณและพระวิริยอุตสาหะของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก :

‘ . . . จะคิดว่าทหารถือแต่อาวุธไม่ถึงดินสอแลปากกาก็เป็นความผิดแท้ ด้วยแต่โบราณมาเคยเป็นอยู่เสมอว่า ‘ดินสอและดาบเคยเป็นของคู่กันเสมอ และแม่ทัพนายกองพิเศษ เคยเป็นจินตกวีพิเศษด้วย ได้แก่ กาพย์ แต่โคลงแลเรื่องร้อยแก้วต่าง ๆ เกือบทุกคน . . . กล่าวยกเพียงแต่นายทัพประเทศสยามนี้ ก็ดูเถิด! ใครเป็นแม่ทัพทำสงครามมากกว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เล่า? ลงมือตั้งแต่จุลศักราช 1130 ตลอดมาจนถึงศักราช 1171 เสด็จสวรรคตนั้นรวมเวลา 40 ปีเศษ ก็เกือบไม่มีการศึกเลย แม้ถึงดังนี้ก็ยังทรงอุตสาหะแต่งเรื่องพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์เป็นสมุดไทยถึง 107 เล่ม กับทรงแต่งเรื่องอื่น ๆ ด้วย ล้วนนับว่าเป็นเรื่องเอกอุทั้งสิ้น ’¹³

เยรินีเชื่อมั่นในความรู้ของทหารสยามทุกคนและคิดว่าทุกคนสามารถเขียนเรื่องได้ตามกำลังสติปัญญาของตน เช่น “ถ้าเป็นคนนักเลงพงศาวดารแลของเก่า ๆ ก็ให้เลือกเอาตำราของเก่า ถ้าเป็นสุตถวิและอรรถกวีหรือปฎิภาณกวี จินตกวีก็ดี ก็ให้แต่งเป็นโคลง- กลอน เป็นนิราศแต่สั้น ๆ หรือดอกสร้อยแลสักวา แลเพลงทหารเวลาไปทัพก็ได้” เยรินีได้ร่วมงานกับนักวิชาการทหารหลายท่านที่เขียนความรู้ด้วยตำราการทหาร และอื่น ๆ อาทิ เช่น พระยาพลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยารามกำแหง เขียนเรื่องโอวาทสั่งสอนทหาร นายพลตรีหม่อมชาติอุดมเดช เสนาธิการทหารบก เขียนเรื่องตำราอาวุธ ดินปืน นายร้อยเอกหลวงโยธารธรรมนิเทศเขียนโอวาทคำสั่งสอนทหารและข่าวต่างประเทศ นายพันตรีแย้มเขียนโคลง ฉันทกาพย์ กลอน นายเอี่ยมเปรียญ เขียน หาสินพากย์และ ระลึกพากย์ส่วนเยรินีเขียนเรื่องตำราแผนที่ วิชาอาวุธและข่าวต่างประเทศ

ความเป็นนักปราชญ์ของเจ้านายและขุนนางสยามประจักษ์แก่เยรินีอีกวาระหนึ่งในพื้นที่ของสยามวิทยา ณ สยามสมาคม (The Siam Society) ซึ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 โดยชาวตะวันตกและชาวสยามที่ศึกษาด้านสยามวิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อการสำรวจและเผยแพร่ศิลปะ วิทยาการและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสยามและประเทศเพื่อนบ้าน เยรินีในฐานะชาวสยามสมาคมยกย่องเจ้านายและขุนนางสยามในความเป็นนักปราชญ์ที่มีความรอบรู้และมีน้ำใจที่ดีต่อนักวิชาการด้านสยามวิทยาโดยมิได้ยึดถือเรื่องความแตกต่างด้านเชื้อชาติตะวันตกและตะวันออก นับแต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ กุมารซึ่งทรงรับคำทูลเชิญเป็นองค์อุปถัมภ์ของสยามสมาคม และ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงรับคำเชิญเป็นรององค์อุปถัมภ์ ซึ่งทรงยินดีให้ความช่วยเหลือให้สยามสมาคมบรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ “It will always give me pleasure to render you such assistance in the aims you have in view as I have in my power.” (applause).¹⁴ และทรงเสนอบทความวิชาการเรื่อง The Foundations of Ayudhdhaya เป็นบทความแรกเริ่มในการประชุมสามัญครั้งที่ 2¹⁵

¹³ ยทรโกษ ฉบับที่ 4 ร.ศ. 114-115)

¹⁴ รายงานการประชุมสามัญครั้งที่ 2

¹⁵ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเขียนบทความความเป็นภาษาไทยและทรงขอให้ Dr Frankfurter แปลเป็นภาษาอังกฤษ และ Mr Cecil Carter อ่านบทแปลต่อที่ประชุม เยรินีกล่าวสนับสนุนการค้นคว้าของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า *Colonel Gerini said he agreed on the point that was raised, that very likely King U-thong did not come down straight from the north, because there was another piece of evidence which he had observed in Ayuthia. We had different accounts about the foundation of Ayuthia, at least he had occasion to see three or four of these accounts, and all agreed in the fact that when King U-Thong founded Ayuthia he came down opposite to southern side of the island. All accounts agreed that he came with his army to Nong Dano he stopped on the southern bank of the river; and at the place where he stopped he erected a temporary pavilion until the building of the city on the island opposite was completed. That place was called “Tamnak Wieng-lek” but it is not generally known now where this place is. After wards King U-thong founded a temple Wat Phutthai-sawan at this place Wieng lek. Now he (Col. Gerini) had been to see for himself*

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ผู้ยืมดีให้นักสมาชิคสยามสมาคมทุกคนค้นคว้าในห้องสมุดของท่าน “He also added he was willing to put his library at the disposal of any member who wished”¹⁶ พระยาประกาศกิจกรจักรที่เสนอการค้นคว้า “ว่าด้วยเรื่องแม่น้ำมูลแลเมืองตัวนอก” เป็นต้น

เยรินีตำแหน่งเป็นรองประธานสยามสมาคมเป็นผู้มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งด้านการวางโครงสร้างของสยามวิทยา เยรินีเป็นผู้ทำบาญชี ‘หัวข้อที่เกี่ยวข้องเป็นพิเศษกับสยามและเพื่อนบ้านสำหรับผู้สนใจสามารถส่งมาเผยแพร่ในวารสารสยามสมาคม เป็น บาญชีหัวข้อเรียงตามลำดับตัวอักษร A-Z เสมือนเป็นการกำหนดขอบเขตการศึกษาว่าด้วยสยามวิทยารวม 217 หัวข้อ ดังตัวอย่างที่เลือกมาดังนี้

Amulates, charms, talismans

Ancient cities and monumnets of Siam: descriptions, plans, views

Animals, domestics; pets; animal worship

Astrology, horoscopes, etc.

Bibliographies; lists of MSS, or native printed works.

Biographies and anecdotes of Siamese celebrities

Boats and boat building

Bronze castings: composition of alloys used in statuary, drums, bells, gongs, etc.

Buddhism; tenets, rites, influence of; Buddhist schools of the Buddha, relics, foot prints, etc.

Canals, artificail (Khlongs); history of, life on, etc.

Children and babes; child-birth ceremonies; children's games, rearing of children.

Cremation ceremonies

Currency, old and new: money, cowries, tokens, etc.

Dress and costumes

Elements, sun, moon, stars, comets, shooting stars, eclipses, superstitions about

Fermented drinks of native make

Foreigners and foreign settlements in Siam: Chinese, Chams, Mons, Khmers, Malays, Annamese,

Tavoyers, Burmese, Hindoo, etc.

Household, from the roof-tree to the hearth stone and threshold: superstitions, etc

Inscriptions: Thai, Khmer, Samskrit, Pali, etc, photos, squeezings, and translations of same.

Khmer in Siam

Malay Peninsula, Siamese dependencies on: description, history, ethnography, dialectal peculiarities.

and the site of this temple is on the south bank of the river flowing round the city; on the south side of the latter. Col. Gerini had himself no independent evidence on which to criticise the views so ably advanced by Prince Damrong. But if the King U thong came from Thepha nakhon he must have come down by the banks of the Suphan river. If he had come down by the present branch of the river he would have met with great opposition from the dominant power that had Sukhothai as a centre. The Suphan river is now a very insignificant water course but in olden times it was far more important. The most ancient site of a capital of Siam we have evidence was near where Phrah Prathom Chedi is now. In those days the river was far important and more to the west.

¹⁶ รายงานการประชุมสามัญครั้งที่ 2

Mons in Siam: history of their immigrations, statistics; language; customs; occupations, ect.

Painting and painters

Pottery, Siamese and Lau; percelain, glazed ware; earthenware; porous do

Secret societies

Statues of Buddha: the most celebrated ones; various types of

Toponyms: transcription, lists ethmology, etc

Trade routes: description, history etc.

Translations of Foreign works into Siamese; bibliographical lists of, criticism, etc.

War dress, weapons, songs, rites, methods of warfare

Wats, Siamese and Lau, and their inmates

Weapons: descriptions, superstitions about, methods of manufacture

Zoology: history of zoological investigation in Siam

G.E. Gerini Vice President S.S.

ความน่าพิศวงถึงความยิ่งใหญ่และความกว้างขวางขององค์ความรู้ด้านสยามวิทยาที่ปรากฏออกมาเป็นโครงสร้างที่ชัดเจน เป็นครั้งแรกด้วยข้อเขียนของเยรินี่แสดงถึงความเป็นชาติสยามที่มีองค์ความรู้ด้านต่างๆ มากมายเป็นของตนเอง และหัวข้อ น้อยใหญ่ที่เยรินี่สรุปออกมาเป็นบัญชีแบบนี้สะท้อนมุมมองว่าด้วยสยามวิทยาของเยรินี่ว่าสิ่งที่ถูกรอบตัวชาวสยามล้วน เป็นความรู้ที่ทรงคุณค่าควรรวมรวมศึกษาและเผยแพร่ทั้งสิ้นเพราะแสดงความเป็นชนชาติสยามอย่างที่ไม่เป็นรองใคร เยรินี่ ยังแสดงทัศนะที่น่าสนใจมากในเรื่องของการสร้างองค์ความรู้ด้านสยามวิทยาโดยเขียนในย่อหน้าก่อนบัญชีนี้ว่า ข้อมูลที่มีค่าจำนวนมากศาสตร์สามารถสร้างเป็นองค์ความรู้ได้โดยพลันด้วยความร่วมมือของทุกคน ทุกคนสามารถทำได้ไม่จำเป็นต้องมีความสามารถพิเศษ การเป็นนักสังเกตธรรมดา ๆ ก็สามารถรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสยามไว้ได้ การเก็บข้อมูลอย่าง กว้างขวางและด้วยในเรื่องใด ๆ ก็จะเป็นคุณประโยชน์อันมหาศาล ทั้งนี้อาจเป็นบทความวิชาการ ลายเขียน การแปล เอกสารต้นฉบับที่หายากเกี่ยวกับสยาม แผนผัง รูปภาพ จารึก แนวความคิดที่ให้คุณค่ากับความรู้และผู้รู้ใหญ่น้อย และอย่างเท่าเทียมกันเช่นนี้เป็นคุณสมบัติที่ดีมากของนักวิชาการผู้ที่เคารพในกฎเกณฑ์ทุกรูปแบบของชาวสยาม ทุก อย่างที่ชาวสยามคิดว่าเป็นความรู้ที่อยู่ข้างกาย รอบตัว แม้มิได้เป็นสิ่งที่คิดว่าน่าสนใจมากแต่สำหรับเยรินี่แล้วคือข้อมูลที่มี ค่าเมื่อได้นำมาประมวลรวมกันกับความรู้ที่จะมาจากชาวสยามและตะวันตกอื่น ๆ :

An enormous mass of valuable information can rapidly be collected through the co-operation of every one. No special training is in most instances required, no special facilities or leisure for inquiry. Many facts fall under the eye of the ordinary observer which go lost to science, simply through their not being jotted down and communicated for publication. It is from an extensive collection and co-ordination of such facts that science can draw the largest benefit and often make extraordinary strides. Every casual observer, can if not interested in the subject, can help by simply noting down such facts as fall under his knowledge on a slip, and

forwarding this for insertion in the Correspondence or Notes and Queries rubrics, which it is proposed to start in thus Journal.¹⁷

ดังที่เยรินี้อัจฉรย์ในความมั่งคั่งเรื่องสุภาชิตและสำนวนสยาม จึงเริ่มศึกษาและเก็บข้อมูลจากแหล่งความรู้ต่างๆ มากมาย ทั้งที่ปรากฏในวรรณกรรม หนังสือพิมพ์หรือในชีวิตประจำวันและเขียนเป็นบทความวิชาการที่มีความสำคัญมาก คือ ‘On Siamese Proverb and Idiomatic Expressions’ และยกย่องนิราศนายมี ตำนานพงศาวดารของสยามและประเทศเพื่อนบ้านที่สามารถเล่าเรื่องเมืองเก่าแก่ได้ชัดเจนถึงความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิดของผู้คนและความงดงามของธรรมชาติ เยรินีจึงเขียนเล่าเรื่อง “Historical Retrospect of Junkceylon Island” จากข้อมูลส่วนหนึ่งมาจากนั้น ประเด็นคือเยรินีมองเห็นความเป็นผู้รู้และนักปราชญ์ในตัวชาวสยามทุกคน องค์ความรู้ด้านสยามวิทยามีอยู่ในตัวของชาวสยามเองและเยรินีพร้อมจะศึกษาเพื่อนำเสนอให้ตะวันตกได้รู้กัน นับเป็นภาพความร่วมมือทางวิชาการที่น่ายกย่องมาก

ความเป็นนักการทหาร

เยรินีมี ‘สปีช’ ของเจ้านายพระองค์หนึ่งเขียนด้วยลายมือซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นของพระองค์ใดให้ไว้แก่ทหารบกในวาระการเฉลิมฉลองหนึ่งและเก็บรักษาไว้ตลอดมา ถ้อยความใน ‘สปีช’ แสดงทัศนคติที่เจ้านายมีต่อทหารทั้งปวงว่าทหารมีความสำคัญในสายตาของท่านเสมอมา ดังขอคัดมาแสดงทั้งหมด ณ ที่นี้:

นายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง!

ข้าพเจ้ามีความขอบพระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอผู้บังคับบัญชากรมทหารบก และท่านทั้งหลายในการที่ได้ตั้งให้พรแก่ข้าพเจ้า ในวันนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมากในการที่ได้มาพบนายทหารทั้งปวงประชุมอยู่พร้อม ความยินดีทั้งหลายตั้งแต่เข้ามาในกรุงสยามครั้งนี้นับได้ว่าเปนนที่ ๑ ก็ในการที่กรมทหารบกได้เจริญขึ้นมากผิดกับแต่ก่อนครั้ง ๓ ปีมาแล้ว ในเวลาที่ข้าพเจ้ายังไม่ออกไป ทั้งนี้ก็เพราะความพระอุสาห์ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอผู้บังคับบัญชาและผู้ช่วยทั้งปวงช่วยกัน มีความยินดีมากในการที่ทหารเจริญมากขึ้นก็เพราะอะไร ก็เพราะว่าข้าพเจ้า

เห็นว่าทหารเปนแก่นของบ้านเมืองทุก ๆ แห่งๆ ไป และในกรุงสยามนี้ด้วย เพราะฉะนั้นเราจึงควรบำรุง การทหารให้รุ่งเรืองต่อไปในเมืองไทยโดยมากคนไม่มีใครจะนิยมการทหาร ไปว่าเสียว่าทหารไม่มีประโยชน์ มีประโยชน์แต่สำหรับแห่งเสด็จ รมเขาก็แพ้จะมีทำไม ข้อนี้นี้ข้าพเจ้าได้เถียงมา มากและเถียงโดยมีเหตุผลด้วย คืออย่างไร ฆ่าศึก ไตๆ ที่จะมารบกับเรา ถ้าแม้เราไม่มีอะไร ด้านทานเลย มันก็ยอมจะมารบเขาได้โดยง่าย ถ้าแม้เรามีสิ่งใดด้านทานบ้าง มันก็ต้องยับยั้ง ในเวลานี้โลกยี่ถือเรื่องเงินเปนประมาณ เพราะฉะนั้นถ้าเรามีอะไรด้านทานพอให้ฆ่าศึกต้องนึกถึงเงินที่จะเสียในการที่จะมารบบ้างแล้ว ก็คงไม่อาจมาง่าย ๆ เปนแน่ ด้วยเหตุทั้งปวงนี้ขอให้เราช่วยกัน บำรุงรักษาทหารบกให้รุ่งเรืองเจริญต่อไปและขอตั้งให้แก่ทหารบกของกรุงสยามซึ่งเป็นที่รักของเรา

‘สปีช’ นี้เป็นการแสดงวิสัยทัศน์เจ้านายสยามพระองค์นี้มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสนับสนุนกิจการของทหารเพราะมองเห็นทหารเป็นแก่นของบ้านเมืองและเห็นประโยชน์ของทหารว่ามีคุณค่าต่อชาติต่อแผ่นดิน คือช่วยด้านทานฆ่าศึกศัตรูมิให้มารบเขาโดยง่าย มิใช่มีไว้ประดับเกียรติยศของพระมหากษัตริย์อย่างเดียว และยังแสดงวิสัยทัศน์ว่าด้วยเรื่องการป้องกันประเทศ

¹⁷ “To Contributors” by G.E. Gerini Vice-President S.S. The Siam Society Journal, Vol 1, 1904.

ว่าต้องพยายามยับยั้งด้านทานการรุกรานมากกว่าจะปล่อยให้ข้าศึกเข้ามาได้โดยง่าย แม้ในการรบจะมีการแพ้ แต่ก็ทำให้ข้าศึกได้รู้ว่าบัดนี้มีการต้านทานเกิดขึ้นและมีความเสียหายที่ต้องคิดเป็นต้นทุนของการรุกราน สิ่งที่แฝงอยู่ใน 'สปิท' นี้คือภาวะที่สยามเสี่ยงต่อการคุกคามและรุกรานจากข้าศึกที่มีกำลังตั้งมั่นการบำรุงพัฒนากองทัพให้รุ่งเรืองจึงเป็นหนึ่งในวิสัยทัศน์ของเจ้านายสยามพระองค์นี้

เขรินี่ผู้สอนวิชาทหารในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ณ กรุงสยามตระหนักถึงภัยคุกคามนี้จึงแสดงวิสัยทัศน์ที่น่าสนใจเรื่องยุทธศึกษาว่าการศึกษาวงศ์วรรคการศึกสงครามยุโรปก็เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้ "เจริญรุ่งเรืองความคิด" เพราะทำให้นักเรียนทหารในประเทศสยามได้มีความรู้ด้วยวิธีรณรงค์สงครามแลกลศึกที่แม่ทัพฝ่ายยุโรปเคยใช้และได้ช่วยชนะศึกเป็นอันมาก และได้รู้ประวัติของเครื่องอาวุธและกลกระบวนศึกต่าง ๆ ประดับสติปัญญา และในเวลาเดียวกันเขรินี่คิดว่าก็ต้องศึกษาแบบแผนพิไชยสงครามที่เป็นปฐมธริจาริย์ของสยามด้วยคือพิไชยสงครามฮินดูโบราณ เขรินี่เคารพในวิทยายุทธนาไม่ว่าตะวันตกหรือตะวันออกเพราะเชื่อว่า "วิทยายุทธนานั้นไม่รู้แก่ชรา คงปนหม่อมถาวรอยู่เป็นนิรันดร์ คือหมายความว่าถึงสรรพอาวุธแลเครื่องยุทธอื่น ๆ จะเปลี่ยนแปลงไปสักเท่าใด ๆ ก็ดีแต่กลศึกที่เป็นหลักฐานแก่นสารของวิทยารบหาได้เปลี่ยนแปลงไม่" ด้วยหลักคิดแบบนี้เขรินี่จึงมุ่งหมายที่จะแปลพงศาวดารการศึกสงครามเป็นภาษาสยามซึ่งประกอบด้วยสี่ส่วนคือ พิไชยสงครามฮินดูโบราณ พิไชยสงครามกรีกและโรมัน พิไชยสงครามยุโรปตั้งแต่เวลาที่มีอาวุธใช้ดินปืนประดิษฐ์ถึงสมัยพระเจ้านโปเลียนและพิไชยสงครามยุโรปสมัยใหม่ นอกจากนี้การศึกษาวงศ์วรรคการศึกสงครามยังเป็น "การอุดหนุนน้ำใจผู้รักเรียนวิชาทหารให้คิดเทียบเอาเยี่ยงอย่างของแม่ทัพ นายกองและทหารเอก ผู้ตั้งใจรักชาติแลบ้านเกิดและถิ่นฐานบ้านเมืองที่เกิดของตนและมีน้ำใจอดทนกล้าหาญมิได้กลัวต่อความยากลำบาก ชอบอาษาแผ่นดินทำสงครามให้ชาติของตนได้ไชยชนะปรบกำชัย"

เขรินี่สอนในสิ่งที่ตนเองเชื่อและสิ่งที่ตนเองประพฤติปฏิบัติ เขรินี่เห็นแบบอย่างการเป็นแม่ทัพสยามผู้มีความ "ซื่อสัตย์รักแผ่นดิน และอาษาทำสงครามให้ชาติของตน" ท่านหนึ่ง ขุนนางสยามฝ่ายทหารท่านนี้สมเป็น 'นาย' ที่เขรินี่พร้อมจะ "อาษาเจ้าจนตัวตาย อาษานายจนพอแรง" Stand by thy princes until deaths; Assist they chiefs efficiently¹⁸ "จะทำการช่วยเจ้าคุณโดยเต็มกำลังแรงและเต็มกำลังความคิดสุดน้ำใจของข้าพเจ้า" คือเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี¹⁹ ในเมื่อสอนให้เขาอย่างแม่ทัพคุณลักษณะหนึ่งของทหารที่ตรงกับว่า นางสยามท่านนี้เมื่อจุลศักราช 1243 (คริสต์ศักราช 1881) คือนายพันเอกจ๋มโนไวยวรรณารักษ์ ได้รับตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารหน้าแทนพระยานรรัตนราชมานิต และได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการฝึกทหารจากแบบอังกฤษมาเป็นแบบภาคพื้นยุโรปใหม่ ท่านได้รับครุฝึกทหารชาวต่างประเทศที่มีความสามารถยอดเยี่ยมเพื่อยกระดับการฝึกทหารและปรับปรุงคุณภาพของนายทหาร และตั้งโรงเรียนคาเดททหารหน้า (Cadet officers' school) ในวังสราญรมย์²⁰ มอบหมายให้ เยโรลาโม เอมีลิโย เขรินี่ (Gerolamo Emilio Gerini) และ โจเซฟ เฟอรรันโด (Joseph Ferrando) อดีตร้อยโทกองทหารราบอิตาลี (Italian Infantry) เป็นครุฝึกการยุทธสมัยใหม่แบบภาคพื้นทวีป

¹⁸ จาก 'สุภาสิตพระร่วง' ที่เขรินี่ศึกษาและแปลไว้เป็นภาษาอังกฤษ ใน *On Siamese Proverbs and Idiomatic Expressions*, Gerini, p.9

¹⁹ จอมพลมหาดเล็กเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี นามเดิมชื่อ เจริญ แสงชูโต เป็นบุตรของ พระยาสุรศักดิ์มนตรี "แสง แสงชูโต" กับคุณหญิง เดิม บุนนาค เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ ท่านได้ศึกษาอักษรสมัยเบื้องต้นที่สำนักพระวิเชียรเมธีวดีพิชัยญาติการาม เมื่ออายุ ๒๑ ปี ท่านได้เข้ารับราชการในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นจ๋มโนไวยวรรณารักษ์สฤษดิการ เมื่ออายุ ๒๔ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับอุปสมบท เป็นนาคหลวง จำพรรษาวัดพิชัยญาติการาม ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ท่านได้เลื่อนตำแหน่งเป็นนายร้อยเอกจ๋มโนไวยวรรณารักษ์สฤษดิการ เป็นนายพันเอกจ๋มโนไวยวรรณารักษ์ หัวหมื่นมหาดเล็กวรฤทธิ และได้เป็นข้าหลวงไปปราบโจรผู้ร้าย ๙ หัวเมือง จนได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้เป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อที่หัวพันทั้งห้าทั้งหก จนถึงสิบสองจุไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นนายพลตรี พระยาสุรศักดิ์มนตรี ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมยุทธภัณฑ์ จากนั้นปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้เลื่อนยศเป็นนายพลโทในกรมทหารบก

²⁰ ผู้ที่สอบผ่านวิชาเหล่านี้จะได้รับการแต่งตั้งเป็นนายทหาร นักเรียนรุ่นแรกเป็นมหาดเล็กจำนวนประมาณ 40 คน เริ่มรับการศึกษาและจำนวนก็เพิ่มขึ้น ส่วนกองทหารก็ได้คณะครุฝึกทหารชาวอิตาลีเสียนมาฝึกหัดให้ซึ่งประกอบด้วย Comi, Ferrando (Camille), Magliola, Pinson และ Galassi

(modern continental training) สอนวิชายุทธวิธีทางทหาร แผนที่ นายพันเอกจมีนไวยวรรณกรถึงเป็นขุนนางสยามคนแรก ๆ ที่มีพระเดชพระคุณต่อเยรีนี อย่างไรก็ตามเหตุผลที่ทำให้เยรีนียอมรับนับถือและ "อาชานายจนพอแรง" นั้นมิใช่เพราะท่านเป็นผู้บังคับบัญชาเท่านั้นแต่มนุษย์อย่างเยรีนียกย่องชาวสยามซึ่งเป็นขุนนางฝ่ายทหารท่านนี้เป็นผู้มีใจกว้างขวางและชื่อสักจักแผ่นดิน :

“ด้วยความที่ข้าพเจ้าได้ใจว่าเจ้าคุณเป็นผู้มีใจกว้างขวางและชื่อสักจักแผ่นดินจริง ๆ จึงข้าพเจ้ามีความนับถือ รักใคร่เจ้าคุณ จะทำการช่วยเจ้าคุณโดยเต็มกำลังแรงและเต็มกำลังความคิดสุดน้ำใจของข้าพเจ้า”

คริสต์ศักราช 1884 นายร้อยเอกเยรีนีนำโดนาไม่จำนวน 50 กิโลกรัมจากสิงคโปร์เข้ามายังกรุงเทพฯ เพื่อเป็นวัสดุในการสอนโดยสุจริต²¹ แต่กลับเป็นเหตุให้นายพันเอกจมีนไวยวรรณกรเป็นผู้บังคับการกรมทหารหน้าซึ่งนายร้อยเอกเยรีนีสังกัดอยู่ ถูกกล่าวโทษจากเจ้าฟ้าประจักษ์ผู้บังคับการกรมพระราชวังกล่าวว่าร่วางแผนก่อกบฏ และเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยิ่งทำให้เกิดความระแวงสงสัยในความจงรักภักดีของนายพันเอกจมีนไวยวรรณกรมากขึ้น ด้วยสำนึกส่วนตัวของความเป็นมนุษย์คนหนึ่ง เยรีนีรู้สึกผิดมากที่ทำให้นาย “เป็นผู้มีใจกว้างขวางและชื่อสักจักแผ่นดินจริง ๆ” ต้องมัวหมอง เยรีนีรู้สึกผิดมากและพยายามจะ”ลบล้างและขจัดสีความมัวหมองอันเกิดแต่ตัวข้าพเจ้า . . . ซึ่งติดอยู่ในหลังเท้าของเจ้าคุณแต่ครั้งนั้นให้สูญหายไปเสีย” เยรีนีจึงขอลาออกจากการเป็นผู้สอนวิชาในโรงเรียนทหาร

แม้เวลาจะผ่านไปเป็นเวลาหลายปีและเยรีนีได้กลับเข้ารับราชการใหม่ต่อมาจากกระทั่งได้รับโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในกรมยุทธนาธิการ เป็นผู้แปลหนังสือแบบทหารและข้อบังคับทหาร แต่เมื่อมีการศึกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้นายพลตรีพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นแม่ทัพยกกำลังไปปราบฮ่อได้รอกจากสิบสองจุไท ลงมาตีเมืองหลวงพระบางได้ โดยให้ทัพหน้าออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ฯ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๐²² เยรีนี

²¹ ที่วิลลาเยรีนีพบสมุดจดตำราของเยรีนี ชื่อ Note Chimiche, Gerini, G.E. Bangkok 1883 Vang Saranrom ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญว่าเยรีนีสอนเรื่องการทำโดนาไม่ในฐานะของวิชาเคมีที่มีการทดลองปฏิบัติ ในสมุดตำราเล่มนี้เป็นการจดลายมือภาษาอิตาลีและตัดคลิปกุญแจภาษาอังกฤษรวบรวมไว้จากหลายแหล่งข้อมูลอันแสดงถึงการค้นคว้าจริงจริงในทุกเรื่องของเยรีนี ในหัวข้อต่าง ๆ นั้นมีเรื่องวิทยาศาสตร์และการทำผลิตภัณฑ์หลายประเภทใช้พื้นฐานความคิดจากเคมีอันเป็นความรู้แห่งยุคสมัย เช่น dynamite Pirossilina, Composti fulminanti, Inargentatura, Cemento per vetro, Metalli e legno, Colori nei disegni, Avorio colorato, Puliture di Macchie, Diarrea, Sidro artificiale, Biologia, Vino d'Ananas, Penne d'acciais

²² ในการปราบฮ่อครั้งนี้ ทางรัฐบาลฝรั่งเศสตกลงว่าจะทำการปราบ ในเขตแดนของฝรั่งเศสด้วย กองทัพไทยยกกำลังไปถึงเมืองหลวงพระบางเมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ฝรั่งเศสได้ยกกองทัพจากเมืองเลากายมาตีเมืองไล เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ เมื่อตีเมืองไลได้แล้วก็เคลื่อนกำลังไปยังเมืองแวง จากนั้นได้ยกกำลังติดตามฮ่อไปทางเมืองม่วย เมืองลา ฝ่ายไทยเห็นพฤติกรรมของฝรั่งเศสดังกล่าว ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้ฝรั่งเศสเข้ายึดดินแดนที่ถือว่าเป็นของไทย หลวงดิษกรปลาส แม่ทัพหน้าของไทย และนายทหารอื่น ๆ จึงได้คุมกำลังไปรักษาเมืองแวง เมืองซอน เมืองแวน เมืองสบแอต และเมืองเชียงค้อเอาไว้ ส่วนกองทัพใหญ่ของไทยคงตั้งมั่นอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง เป็นเวลา ๘ เดือน เป็นการคุมเชิงกันระหว่างกองทัพไทยกับกองทัพฝรั่งเศส ต่อมาฮ่อหัวหน้าฮ่อที่จงรักภักดีต่อไทย ได้ถึงแก่กรรม พวกฮ่อได้แตกออกเป็นก๊กเป็นเหล่า และได้ไปเข้าเป็นพวกกับฝรั่งเศสมากขึ้น กองทัพฝรั่งเศสจึงได้รุกเข้ามาในสิบสองจุไท มาประจัญหน้ากับกำลังทหารไทยที่ตั้งรักษาเมืองแวง นายพลตรี พระยาสุรศักดิ์มนตรี จึงยกกองทัพใหญ่จากหลวงพระบาง เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๐ ไปถึงเมืองแวงเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ม.ปาวีได้เข้าพบแม่ทัพไทย แถลงว่าสิบสองจุไท และหัวพันทั้งห้าทั้งหก เป็นเมืองขึ้นของญวน ขอให้ทัพไทยถอยออกไปให้พ้นเขต แต่แม่ทัพไทยได้ยืนยันสิทธิและอำนาจของไทย เหนือดินแดนดังกล่าว และปฏิเสธไม่ยอมถอนทหาร จนกว่าจะได้รับคำสั่งจากรัฐบาล ในที่สุด ผู้บังคับการทหารฝรั่งเศสในแคว้นสิบสองปันนาคือ นายพันตรี เปนเนอแกง ได้ทำสัญญากับพระยาสุรศักดิ์มนตรี เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ พระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ถอยทัพใหญ่มาอยู่ที่หลวงพระบาง ฝ่ายฝรั่งเศสพยายามจะให้ทหารไทยที่เมืองแวงถอยลงมา แต่แม่ทัพไทยปฏิเสธเด็ดขาด และแจ้งว่าพร้อมที่จะรบ ทำให้ฝรั่งเศสต้องสงบอยู่ ทางกรุงเทพฯ ฯ เมื่อเห็นเหตุการณ์สงบลงแล้วจึงให้กองทัพกลับจากหลวงพระบาง เจ้าเมืองหลวงพระบาง ได้ร้องทุกข์ว่ากล่าวพวกฮ่อและฝรั่งเศสจะมารบกวนอีก จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระพลชั้นรักษ์เป็นข้าหลวงบังคับการฝ่ายทหารอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง กับให้หลวงดิษกรปลาสอยู่ช่วยราชการด้วย กองทัพไทยได้ยกกำลังออกจากหลวงพระบาง เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๑ เดินทางกลับกรุงเทพฯ ฯ

ผู้รับเยี่ยงอย่างจากนายจิ้งพุ่มที่จะทำการรบให้ชาติไทยได้ชัยชนะโดยไม่กลัวความยากลำบากใด ๆ ดังปรากฏในหนังสือลายมือของเยรินี้ถึงเจ้าคุณพระยาสุรศักดิ์มนตรีเพื่ออาษาเจ้าและอาษานาย :

ข้าพเจ้า ยีฯ เยรินี้ ขอโอกาสคำนับมาเรียนยังเจ้าคุณพระยาสุรศักดิ์มนตรี ผู้บังคับการกรมยุทธภัณฑ์ทราบ ด้วยการจะไปทัพนั้นเจ้าคุณได้พู่กับข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ามีความมุ่งหมายเต็มใจจะไปทำการช่วยเจ้าคุณ แต่บัดนี้ข้าพเจ้าคิดว่าเจ้าคุณจะทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและในกรมหมื่นดำรงจะยังไม่ตกลงถ้าเจ้าคุณจะคิดอย่างไร ข้าพเจ้าก็ยังไม่รู้แน่ว่าจะได้ไปทำไมได้ไป แต่ข้าพเจ้าได้มุ่งหมายใจจะไปทำการช่วยเจ้าคุณจริง ๆ ตามแต่เจ้าคุณจะใช้ในการของเจ้าคุณเช่นอย่างเจ้าคุณได้เคยใช้ข้าพเจ้ามาแล้วแต่ก่อน ๆ ถ้าจะใช้ให้ข้าพเจ้าเข้ากับหมู่กองทหารออกรบสู้ศัตรู ข้าพเจ้าก็ตั้งใจโดยแน่นอน จะทำการตามสั่งของเจ้าคุณ มิได้กลัวต่อศัตรูเลย ด้วยความที่ข้าพเจ้าได้ใจว่าเจ้าคุณเป็นผู้มีใจกว้างขวางและซื่อสัตย์รักแผ่นดินจริง ๆ จึงข้าพเจ้ามีความนับถือรักใคร่เจ้าคุณ จะทำการช่วยเจ้าคุณโดยเต็มกำลังแรงและเต็มกำลังความคิดสุดน้ำใจของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าได้ทราบว่าคุณโยนเปียนซึ่งเป็นคนชาติเดียวกันกับข้าพเจ้าไปกับเจ้าคุณแล้วทำเหตุให้เป็นที่ขุนเคืองเจ้าคุณบ้าง ข้าพเจ้ามีความเสียใจด้วย ข้าพเจ้าคิดตั้งใจว่าจะไปทำราชการช่วยเจ้าคุณครั้งนี้ มิได้กลัวแก่ความเหนื่อยยากอย่างไร เพื่อจะให้เป็นคนแก่ราชการแผ่นดิน และเพื่อจะให้เจ้าคุณเห็นน้ำใจอันมีความมุ่งหมายแข็งแรงของข้าพเจ้าซึ่งจะได้เป็นเครื่องปล้ำและขัดสีความมัวหมองอันเกิดแต่ตัวข้าพเจ้าแลเกิดแต่คนยุโรปเปียนชาติเดียวกันกับข้าพเจ้า ซึ่งติดอยู่ในหลังเท้าของเจ้าคุณแต่ครั้งนั้น ให้สูญหายไปเสีย ข้าพเจ้าจะคิดว่าข้าพเจ้ารักเกียรติยศ เพื่อตัวข้าพเจ้าสุดกำลังเท่าใด ข้าพเจ้าจะตั้งใจรักษาเกียรติยศและชื่อเสียงของเจ้าคุณให้สุดกำลังเท่านั้น จะไม่กระทำการสิ่งใดให้เกียรติยศของเจ้าคุณเศร้าหมองไปเสียเลย ข้าพเจ้าตั้งใจจะให้เจ้าคุณเห็นน้ำใจของข้าพเจ้าและจะให้เจ้าคุณเห็นว่าคนชาติอิตาเลียนซึ่งเลือกใช้เป็นประโยชน์แก่ราชการแผ่นดินได้นั้นจะยังมีอยู่อีกกว่านี้ ถ้าเจ้าคุณจะไม่ยอมให้ข้าพเจ้าไปด้วย ข้าพเจ้าจะมีความเสียใจมาก ด้วยการที่จะทำอยู่ที่นี้ก็เบาแรงข้าพเจ้าอยู่ยังไม่เต็มกำลังเหมือนอย่างข้าพเจ้าได้ไปช่วยราชการทัพเจ้าคุณ ถ้าเจ้าคุณจะยอมให้ข้าพเจ้าไปทำราชการช่วยเจ้าคุณนั้น ข้าพเจ้าจะมีความขอบใจเจ้าคุณมาก และข้าพเจ้าจะไม่ขอสัญญาสิ่งใดต่อเจ้าคุณเหมือนอย่างคนยุโรปเปียนอื่น ๆ ด้วยข้าพเจ้าไว้ใจว่า เจ้าคุณและเจ้านายทั้งหลายรักเกียรติยศเพื่อตัวและเพื่อพระองค์และเพื่อบ้านเมืองเท่าใด ก็คงจะเห็นแก่เกียรติยศและความบำเหน็จพอกพูนเพื่อตัวข้าพเจ้าเท่านั้น สุดแต่กำลังความชอบของข้าพเจ้าจะไม่ผิดกันกับธรรมเนียมในประเทศยุโรปนั้นเลย

ข้าพเจ้ามีความไว้ใจโดยแน่นอนต่อเจ้าคุณและต่อราชการบ้านเมืองสยามดังนี้ ข้าพเจ้าจึงมีความมุ่งหมายจะไปช่วยราชการเจ้าคุณด้วยความเต็มใจแข็งแรงของข้าพเจ้า เจ้าคุณจะยอมให้ข้าพเจ้าไปบุกมิให้ไปนั้น ก็ขอโปรดให้ข้าพเจ้าทราบเสียก่อน ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ณ วัน ____ ๑๐ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๔๙ ปีกุน นพศก

ยีฯ เยรินี้

จดหมายนี้เป็นสำเนาจดหมายลายมือเขียนของเยรีนีนบนหน้ากระดาษของสมุดลอกแบบที่เยรีนีนใช้ประจำ'ค่านับมาเรียนยัง เจ้าคุณพระยาสุรศักดิ์มนตรี ผู้บังคับการกรมยุทธภณทัณฑ์' เมื่อจุลศักราช 1249 (คริสต์ศักราช 1887) เป็นจดหมายที่แสดง สปิริตความเป็นทหารในหัวใจของเยรีนีนและขุนนางสยามท่านนี้ คนหนึ่งเป็นคนสามัญมาจากยุโรปรักการศึกษาและความรู้ และอีกคนหนึ่งเป็นขุนนางฝ่ายทหารแต่กำเนิดและเป็นแม่ทัพนายกองของสยามผู้วิเศษ ด้วยหัวใจของความยึดมั่นในความ เป็นมนุษย์ที่เห็นประโยชน์ของแผ่นดินและเกียรติยศของความเป็นมนุษย์เป็นสำคัญทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ของลูก ผู้ชายที่"เปนนผู้มีใจกว้างขวางและซื่อสัตย์รักแผ่นดินจริง ๆ "ยากจะมีใครเสมอเหมือน

ความเป็นมนุษย์ของชาวสยามและอิตาเลียนคนหนึ่ง

หลักฐานความเป็นเพื่อนมนุษย์โดยเสมอภาคกันของเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามและเยรีนีน - - นามบัตร การ์ด ส.ค.ศ, ภาพถ่าย เอกสารและจดหมายส่วนตัวจากเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการสยามถึง ยี. อี. เยรีนีน - - แสดงให้เห็นถึง สังคมการรับราชการของเยรีนีนที่แวดล้อมด้วยเจ้านาย ท่านผู้ใหญ่ มิตรสหายชาวสยามที่เป็นเพื่อนราชการด้วยกันมากมาย และต่างเกื้อหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันดุจเพื่อนมนุษย์ไม่มีความแตกต่าง เยรีนีนเก็บรักษาเครื่องหมายแห่งความเป็น มนุษย์นี้ไว้ด้วยความระลึกถึงแม้เมื่อกลับมาที่ประเทศอิตาลีแล้ว แต่ละสิ่งย่อมมีความหมายชัดเจนในตัวเองมาแต่ก่อนเพียง แต่ถูกกาลเวลาแห่งปัจจุบันบดบังไปเสียทำให้มองเห็นภาพไม่ชัดเจนหรือไม่เห็นภาพนั้นอีกต่อไป สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้เมื่อนำกลับมาชมเห็นได้ว่า การ 'ก่อสร้างตึก' แห่งความเป็นมนุษย์ของชาวสยามและอิตาเลียนคนหนึ่งในอดีตนั้นช่างมีความ งดงามและน่ายินดีนัก
